

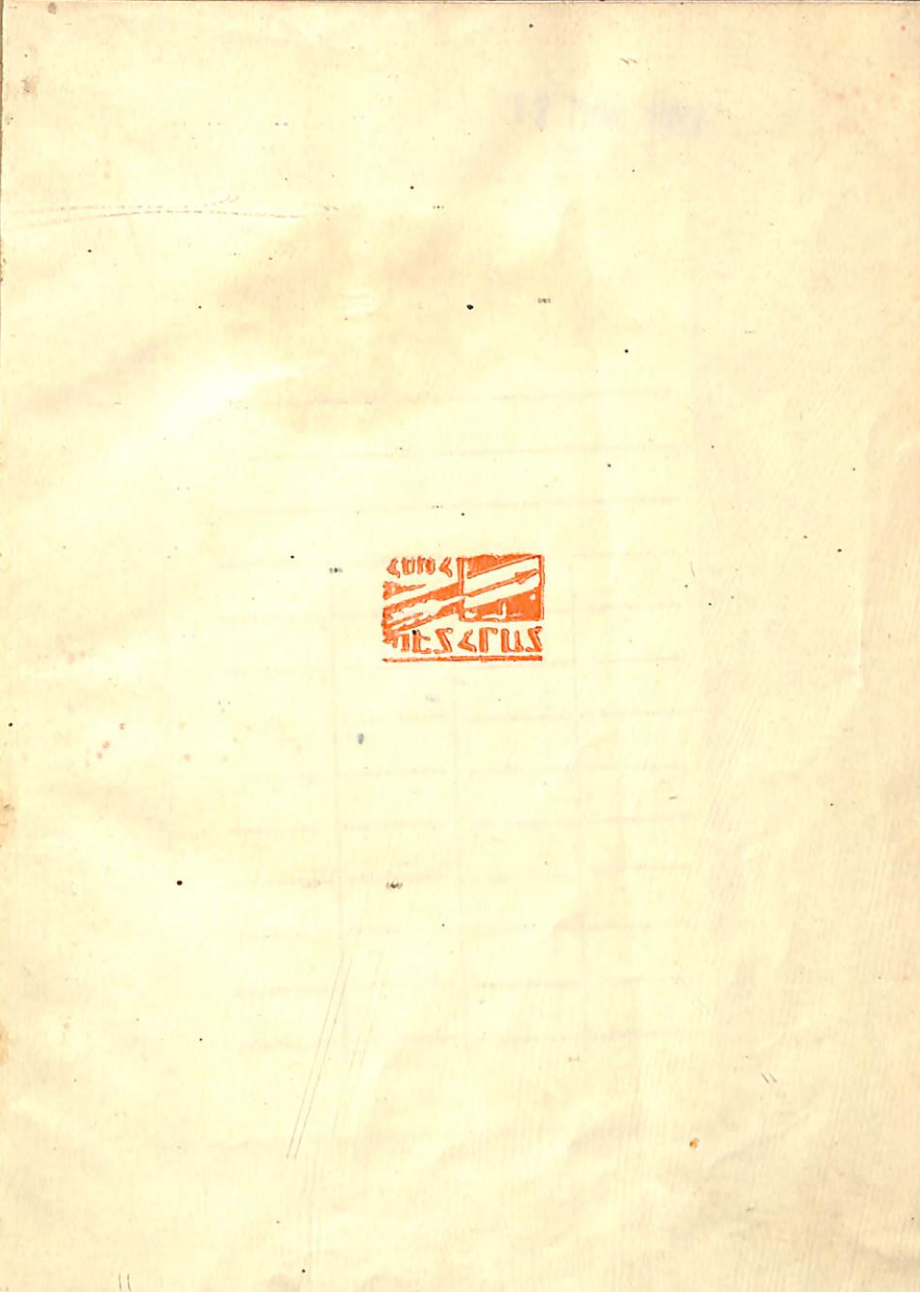

891-99

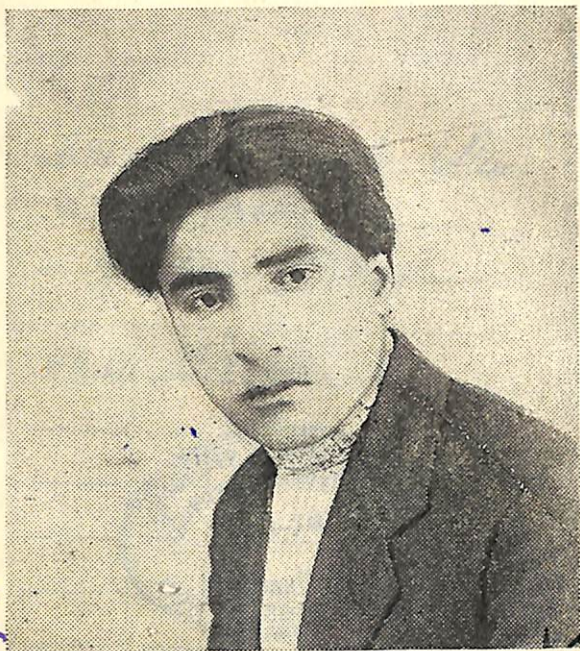
S-26

14 - 9/11/76
401 - 5/11/78

15 MAR 1934

Արդար Մանուկյան

891.99 W

5-26

ՍՈՂՈՄՈՆ ՏԱՐՈՆՅԻ

ԴԱՐԵՐԻ
ԼԵԳԵՆԴԸ

1007/3976
34040

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ 1934

Սուսեր - շապիկը, կազմը, փորագրը յեղ
անվանաքերքը մկ. Ալ. Դ ա մ դ ու ռ յ ա մ ի

Պատ. խմբագիր՝ Ալ ա գ ա մ

Տեխ. խմբագիր՝ Տ. Խ ա չ վ ա մ Բ յ ա մ

Սրբագրիչ՝ Գ. Զ ե ն յ ա մ

Պետհրատի տպարան

Գլավլիտ 510. պատվեր 1518

Հրատար. 3158. տիրաժ 4000

ԽՈՂ ՄՈՒՍԱՅԻ ՆԵՏ

Благослави мой долгий путь,
О, ты, эпическая муза!

А. П у ш к и н

Արդ՝ մամրորդ եմ. յեղ յեա անցնեմ պիտի արքուն՝
Մի բանապարհ անծայր, ինչպես ամրան գետն ե
Հոսում հանդարտ հունով, ընթացքն՝ իմաստությամբ,
Մինչեղ վոր ծովի մեջ իմ հանգիստը գտնեմ:

Յեղ ինչքան պտույտներ, յեղ ալիքներ վերձիգ
Անցնեմ պիտի դժվար, վոր հին, կոր գծովը
Զընթանա՝ իմ մավը, ու կտրի կապտածիր
Իմաստուն խոհերի անեղրական ծովը:

Յեղ կանցնեմ՝ յեա, քանգի, լեցնեյան հանճարի
Անհատների լույսն ե առաջնորդում ինձ ել.
Յեղ յեա՝ իմ անցնելիք դժվար բանապարհին՝
Կգտնեմ մո՛ր-խոհեր, մո՛ր խոհերի գանձեր:

Խորն, անկիրք եմ այսոր յեա մտնեմում կյանքին,
Յեղ ձեռքս փո՛րձ ունի, յեղ մավըս՝ լողում ե.
Ոգնի՛ր, ընկեր մուսա՛, սիրով ու սրտագին.
Յեղ տուր ինձ բյուր խոհեր, վորոնք շողշողում են:

Սակայն, ով իմ անչա՛ր, ո՛վ իմ ընկեր անհե՛ն,
Տո՛ւր ինձ մաեղ դու հո՛ւյզ, վոր վառ լինի յերգըս,
Վոր յերբ մոր խոհերի իմ մավը մավարկեմ՝
Հոգմի պահին անգամ՝ չդողդողա ձեռքս:

ԽՈՂԵՐ ԵՊԻԿ ՃԱՄԲՈՐԴԻ

Մ Ո Ւ Ս Ա Յ Ի Ն

2 Ղալենս դու ինձ, ինչպես Ղալենց այն—
Սամսոնի կինը,—ղահիճ Դալիլա՛ն...

1934

ԱՆՎԵՐՆԱԳԻՐ

Սիրում եմ յես կյանքի յերգը զվարթ.
Ու հող, ու ծով, ու աստղ, ծաղիկ ու մարդ.
Նարընջե ամառը, աշունը վոսկեշնդ,
Ջմրան բուք-նժույզը ձյունե բաշով.—
Սիրում եմ պայքարի կրակը վառ.
Ու տիվը լուսաբիր, գիշերը մառ,
Տիեզերքն եմ սիրում սրտիս թափով.
Վորի հետ կապված եմ հազար կապով.

1934

ԽՈՀ ԱԲԵԼՅԱՐԻ ՄԻՐՈ ՄԱՍԻՆ

Վոչ արևի շողը, վոչ ել քարը,
Այս աշխարհում վոչինչ չի նվազի,
Յեթե սիրես այնպես, ինչպես—Աբելյարը—
Սիրես Հելոիդին...

1931

ԳՅՈՔԵՅԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

Գյոթենն պալատում նստել էր հանգիստ.
Մարդկային գանգով զինի յեր խմում—
Հանկարծ ներս ընկավ մի սիրուն տիկին,
Ասաց,—«Ո՛վ պոետ գեղեցիկ ու մեծ.
Յեթե յես մեռնեմ, իմ գանգը ձեզ տան,
Կիմնք արդյոք նրանով զինի...»:
Գյոթենն շատ հանգիստ պատասխան տվեց,—
— «Ձեր գանգը բաժա՛կն ե հիմարություն,
Տիկին, այդ բանը զժվար թե լինի...»:

1982

ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ

Նա ծնվել է Լոռու կախարդ անտառներում.
Ջրի պղպջակից, փչակներից, թփից.
Յեղեղնե սրնգի դյուլթիչ հնչյուններում,
Ծերպերից վար իջնող հեղեղների թափից,—
Նա կախարդ էր, վորպես կախարդական վոգին
Նա մի սերունդ յերգեց դյուլթիչ ակնթարթում.
Յեվ իր, բանաստեղծի հանեյացող հոգին՝
Կապեց արեգակին, ժամանակին, մարդուն...

Մինչ նրա աչքերը իմաստուն ու անբիծ,
Թախծով դեռ նայո՛ւմ են սառը գերեղմանից:

1982

Գինի, դու հարգի խմիչք ես, հաբկավ.
 Ոմար խայամը քեզ շատ ե յերգել.
 Տես, ասում ե քեզ եյությունըս կավ.
 Յես ել եմ սիրտըս քեզանով ներկել.
 Թրջել հողեղեն անոթըս խնդուն.
 Բայց հարգըդ վորքան գովական լինի՝
 Մահվան բաժակով կխմե՛մ յես թույն,
 Քան մեզ դավողից՝ կյանք տվող գինի

1931

ԼՈՒՍՆԵՐԳՈՒՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Պահաներ կան. վորոնց ծնողին յիթե մի մետ⁵ մորուք բռնել⁹
 նրանք չեն կարող սպիտակեմը յերգել առանց լուսնի¹⁰
 Իսկ ինչի՞ յե նման աչք լուսինի, վորի հետ սեր են լսալում,⁷
 Մի սառած, գեղին գիակ⁴ կապույտ դագաղում⁵
 նրանք արվեստով են ուզում⁷ կեցասք պաշանել⁵.
 Բայց իրոք, — կրում են հենափայտեր⁹

1932

1007 3976
 34040

Մ Ե Ր Պ Ո Ւ Տ

Այս ծանոթ ծառի, այս հացենո՛ւ տակ
Ճերմակահեր մի պոետ ե նստել.
Բյուրեղակարկաչ աղբյուր կար այստեղ,
Ու ծառերի խիտ շաքերը յերկնառաք:

Հացել ե նա իր տխուր ընտրով—
Աներն մի սեր ե յեղերերգել.
Յեղ յեղերերգից հոսել են ներքե
Հոգու թիթեռներ՝ հավիտյան մարդու:

Նա յերազել ե... ծառերի բնից,
Վարդեն ծովահարս թեթե փրփուրի՝
Այցի յե յեկել մի կույս ե գերի
Այդ ծե՛ր պոետին՝ զրկել ե քնից...

Նա յերազել ե հրին հպվելու.
Բայց սիրտը նրա, թափուր ողի մեջ,
Յեղերերգել ե հավիտյան անշեջ
Ունայնության՝ մի տխուր ալելու...

Այսուր ծանոթ ծառի, այս հացենո՛ւ տակ
Ճերմակահեր մի պոետ ե նստել.
Բյուրեղակարկաչ աղբյուր կար այստեղ,
Ու ծառերի խիտ շաքերը յերկնառաք:

1926

F A T U M

Այս մի մարդու, մի հար բու,
Վար վայում ե որն ի բուն,
Թե յերբ պիտի մեռնես զու...

Ո՛, թող վայե նա տրտում
Այնքան, վորքան քո սրտում
Կյանք կա, ու յե՛րգ, ու խնդո՛ւմ:

1933

25/10/1933

Հ Ե Ք Ի Ա Յ

Քրոջ՝ Փառանձմի հիշատակին

Յես դիտեմ վաղուցվա մի շատ տխուր հերիաթ,
Վոր իր ազդրկա՝ հեռ՝ մի բարի կին,—
Հորդուն գետի յեզրով լուս քայլում եր շնչհատ,
Վողջունեւ ծագող արեգակին:

Հանկարծ հոգմ ե յերևում, մի ուրաղան անեղ
Յեւ շուրջը փրփրում ու շառաչում.
Պոչվում ե մոր ձեռքից ազջիկն իրբն տաշեղ,
Ապա քալի՝ նման գետում կորչում:

Յերբ հանդարտվում ե շուրջն ու աշխատում հառչաք
Արեգակն ե ժպտում արդարադատ՝
Մայրը սգում եր գեւ.— «Թող ազջիկն իմ մեռյալ՝
Գեթ մի յերգում հիշվի իրբն հեքիաթ...»:

1933

Մ Ա Հ Ե Ր Ը

Ամենայն ճեղ մանր մի յե

Մ. Ն ա լ բ ա ն գ յ ա ն

Բայց յնի ամեն մի ման՝ իրա խնամն ունի:

Ս. Տ ա ռ ո ն ջ ի

Հոփտացէր, վոր բոլոր մահերը
Ե իստեռակ չեն... Մահ կա անիմատ,
Վոր վառել կառ վառիկ ջահերը,
Բարձրաբարեկով մեռյալին նվաստ...

Կա հերոսական մի մահ ել, վորը
Դառնում ե լեզենդ, անջինջ հիշատա՛կ—
Ահա՛ Հոփմի այն քաջ գինովորը,
Վոր մեռավ գիրքում, հուր լավայլի տակ:

Մահ ել կա նաեւ, վոր ժամանակը
Կանգնեցնում ե կուս հավերժ մահումնաւ.
Յեւ դա մահ ե մի վոր արժե կյանքը,
Քանզի կապում ե մարդն արեւի հետ:

Բայց ամենից շատ խորհրդավորը
Պահալ մահն ե ա՛յն, վորը շնչում,
Գրոււ է իրա փոստանովորը,
Ստիպն եստիպա՛ն իր շի ճանաչում:

1934

ԱՆՄԱՀՈՒԹՅՈՒՆ

Յեթե քեզ հարվածեր կայծակր սուր
Յեթե քեզ կլաներ ովկիանն անծիր,
Այնքան չե՛ր կսկծա մեր սիրտը լուռ,
Այնքան չե՛լի՛նք սպա առանց լացիլ:

Բայց ահա մի գեոուն, մի չնչին վորդ,
Մի եժ, մոր թաղուն ե կծում ահեզ,
Խլեց քո թանգ կյանքը արեահորդ՝
Ու ավեց մեզ խորունկ վշտի սլահեր:

Մենք լաց չեղա՛նք... Յե՛վ մեր սիրտն ալեկո՛ծ
Յեռաց, ինչպես ծփուն ծովն ահագին,
Յե՛վ մեր ամե՛ն կայծը դարձավ մի բոց
Անհուն վրեժի ու հաղթանակի:—

Հանդիստ քեզ, առաջնորդ, մենք միշտ ի մի՝
Կր տանենք զրոշրդ անլա՛ց, արթնո՛ւն,
Վոր արդար հատուցման դժնի ժամին՝
Դու կյանք սառնաս և անմահութիւն:—

1984

ՔՆՔԵՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

Փողոցում միայն աղջիկն ե արթուն,
Քանզի նա դիտե, վոր ամեն մի մարդ
Կնայի իրեն կրքոտ կամ հանգարտ,
Վարձք ստանալով սեր ու քնքշություն:

Պատահում ե և հակառակն հաճախ,
Յերբ տղամարդը նայում ե սիրով,
Այնինչ՝ աղջիկը աչքերի սրով
Տարածում ե մի անակնկալ վախ:

Բայց բոլո՛ր, բոլո՛ր քնքշություններից
Մոր քնքշությո՛ւնն ե միմիայն անմեռ,
Մեկ ել բազում այն մանուկների՝ մեր,
Վարունք հեռու յեն անցյալ աշխարհից:

1984

Ծ Ա Ղ Ի Կ Ն Ե Ր Ը

Առհասարակ բոլոր՝ ծաղիկներին
Նայեցեք անկաշառ, բարի ուղիով.
Ինչպես վոր մայրերը մանկիկներին
Սիրում են մի անհուն զորովանքով:

Ահա նրանք, ինչպես հունդն աստղերի.
Սպիտակը՝ նիշն է խաղաղության.
Կարմիրն արյունն է ա՛յն մարտիկներին,
Վերանք մի ուր իրենց մահը դառն:

Ահա դեղինը է՝ կապույտն ահա,
Քաղաքանոց ծաղիկներն ահա պես պես,
Վերանք բուրյան՝ իրենց բույրը սրահած՝
Խնդություն են ապրիս մեզ հրակեզ:

Յեւ բյուր ծաղիկներ կան յերազական,
Ինչպես վեշտամանայա աղջիկներ բորբ.
Յեւ ամաչի՛ր, նազի՛կ ծաղիկներ կան,
Դյուլթանքներով իրենց հավիտյան սուրբ—

Ծաղիկներ կան նաև, վոր հունեն բույր,
Նման պճնասեր այն թեթև կանանց,
Վերանք փալկերո՛ւմ են մարդկանց խորում,
Բայց և խունասում են մի վայրկյան անց:

Մի՛ մոռենաք նրանց հոգով նիրհող.
Ծաղիկները ունեն զաղանիւրներ փակ—
Նրանք սիրում են սե, անարթուն հող,
Հող, վորին չի ճգնում վոչ մի սմբակ:

Յեւ սիրում են նրանք արեր հուր,
Անձրև և ոգ մաքուր, ջինջ ու անթույն.
Յեւ ձեռքը ա՛յն մարդու, վորն աշխարհում
Սփռում է անսահման խաղաղություն:

✓ Ծաղիկ, վորպես ծաղիկ, ընդհանրապես
Չկա՝ ուրիշանսում մեծ քնություն.—
Ծառայում է նա ժիր մեղվին ու մեղ,—
Մեր հանգստին ու մեր բարորություն:

Յեւ արդ՝ ծաղիկներին սրտո՛ւմ սիրեք,
Ինչպես մայրն է մանկան սիրով սիրով
Յեւ ձեր տունն ու՝ հուրճրը զարգացեցե՛ք
Առհասարակ սիրա՛ծ ծաղիկներով:

1933

ՏԱՂ ՄԵՐ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Վերջին փուլը տխուր էր մեր հոգին հին,
Յեւ կյանքը դրժնդակ ու մահաձայն,
Վերջին մեր պապերը անբախտ էյին,
Մանուկները այնքան խնդուն դարձան:

Ձեզ, մեր մեռյալ պապեր, հիշելով յես,
Մանուկների մասին դրելով տաղ՝
Անհընա՛ր եր արժատն անել անտես
Յեւ ներքողել նրա ճյուղը մատաղ:

Դուք դառն եյիք, վորպես դառնարժատ ծառ,
Բայց ձեր դառնությունը տվեց այսօր
Մանուկների մեր այս այնքան պայծառ,
Յերջանիկ սերունդը արեազոր: —

Ահա նրանց բանակը բյուրարյուր,
Լցված մի նորիմաստ մանկությունով,
Ինչպես ճառագայթի սուրերը հուր՝
Անցնում են մեր դարի պայծառ հունով:

Յեւ վո՛չ վոք չի կարդա նրանց դեմքին՝
Վո՛չ վոքի գողգոջուն ցավն ահալի,
Վո՛չ աչքերի կարկառը յերկրքին,
Վո՛չ եւ մի բլծ անդամ սե անցյալի:

Յեւ վոչ վոք չի կարդա նրանց հոգում
Պապերի ցավը մեծ, վոր անմոք՝
Ահել եր դարերում, մութ ահարկու,
Դառնալով չհանգչող սուղ ու մորմոք:

Անցնում են մանուկներն ահա խնդուն—
Յեւ չեն կրում հնից և վո՛չ մի բեռ,
Յեւ նրանց խրտուռն հոգում անգուլ
Վառվում և իմաստուն մեծ դարը մեր:

Յեւ ամուր և նրանց վոգին մարտի,
Յեւ յերր աշխարհում նոր հուրեր հառնեն՝
Նրանք կենն ինչպես աստղերն անթիվ,
Վոր բոլորին իրենց ուժը խառնեն:

Արդ՝ գրելով տալն իմ մեր բյուրարյուր
Մանուկների մասին այս խնդովառ՝
Հիշեցի Բ. պապե՛ր, ձեր կյանքն անհուր,
Վոր այսքան մանուկներ ավեց պայծառ:—

1934

ԻՄ ՅԵՐԵՍՈՒՆ ԱՄՅԱԿԸ

Յե՛վ յերեսուն զարուն, և յերեսուն ձմեռ,
 Լցված յերջանիկ ու չար յերազով՝
 Կրել էմ ուսերիս վարդիս անբաժան բեռ,
 Իմ ծանոցան որից մինչև այսօր:

Յեզանալիները այդ յեղել են մի անսանձ
 Խորշակ ու բշկի ինձ վարդիս տերև,
 Մերթ սուղելով մթին խորխորաաներն անդարձ,
 Մերթ քարերբար տալով—հանել վերև

Յեռ ել, ինչպես բազում տարեկիցներն իմ վորք՝
 Յեղել եմ մի աղբատ ու մերկ շրջիկ:
 Յերբ մեր թշվառ յերկրի տերերն արյունաբորք՝
 Մարդիկ ելին անգուլթ, լսենթ ու չնչին:

Բայց միշտ, ինչպես անգուլ իմ սրտերը համատ
 Աշխատավոր վողին հավերժ տևող՝
 Մի հո՛ւր ե՛՛ս յես պահել իմ թույլ հոգու համար,
 Մթին ճանապարհն միշտ արևող:

Ո՛հ, խիտ ծանր են յեղել յեզանալիները այն,
 Վոր կեսն են յերեսուն տարիներին:
 Մինչև այն օրը, յերբ կարմիր Նոյեմբերյան
 Արշալույսը շողաց մեր լեռներին:

Յե՛վ այդ որից տնխար՝ ինչ հիացում:
 Յե՛վ լինչ հեզանք իմ կես կ՝ իրեն զոհված:
 Շառավիղրս Մովսես Խորենացու՝
 Բանաստեղծ ե արդեն խորհրդային:

Յե՛վ այսօր, յես ահա լոին խորհում եմ, վոր
 Յե՛վ յերեսուն զարուն և յերեսուն ձմեռ,—
 Իմ ծանոցան որից մինչև այսօր
 Թեև տանջանքով՝ բայց, լավ եմ կրել...

Այդպե՛ս եր կես կյանքիս ծանրածանր զարք:
 Յե՛վ չեմ ճկվել յերբեր յես բռնան տակ:
 Յե՛վ տեսնում եմ գալիք տարիներին սարը
 Յերևում ե խաղաղ և սպիտակ:

1934

ՀԻՆԳ ՔԱՍԻԴ ՖԻՐԴՈՒՍՈՒՆ

I

Ֆիրդուսին ասաց. «Կապրե՛ն գործն ու գեղեցիկն հալեալ».
Մահը շընջաց. «Ճիշտ ե, յես հաճաճայն եմ բեզ հետ»:

II

Ո՛ւր ես գու, ճի Սուլթան Մահմուտ, ճիւր ես գու, աղահից աղսհ,
Դու մեռա՛ր. Ֆիրդուսին մնաց յերգի արքայից արքա:

III

Բարերեր անձրեր իջաւ Ֆիրդուսու անկյանք բաղին,
Բաղվանչին՝ վոսկի հալաբեց, շունչ տվեց ունդեռանդ խաղին:

IV

Այսորվա Իբանը ավելի տխուր ե, վատթար ու ավեր—
Բայց կգա՛ կյանք տալու նրան՝ զարրին անստամբ կալեն:

V

Աննրձա՛ն վոսկեյեռ շարբաթ ե «Շահնամեն»:
Միշտ անձա՛հ, միշտ անձե՛ռ հերիւթ ե «Շահնամեն»:

1934

ՅԵՐԿՈՒՏՈՂ

Մ. Հ.—ԽԱ

Դու մարդ ես մտքով ճարտար ու պայծառ շահիր,—
Հաֆիլի հո՛ւրն ու Ֆիրդուսու՝ միշտ վաճառակաւ:

1934

ՅԵՐԳԵՐ ՆՈՅԵՄԲԵՐՅԱՆ

ՆՈՅԵՄԲԵՐԻՆ

Դու, սո՛վ կարմիր արև Նոյեմբերյան,
Վոր առավոտն յեղար մեր կյանքին սլաղ
Յե՛վ անսպառ ափր մեր խնդով՝ թյան՝
Ինչու չծաղեցիր ավելի վաղ,
Ինչու չուտ չբացվեց քո աչքը վառ,
Յերբ մեր հայրերն անբախտ դարերով խեղճ,
Հերկում էյին հողը, քայց բաժում բար,
Ու մորմորում անդուռ աշխարհի մեջ:
Ո՛հ, բանի պերանդներ սրտով բոլոր,
Մոխիրների վրա, փոքրեր փոքրեւ,
Իրենց անհույս հողով, թույլ ու մոլոր,
Տենչացին արեւիկ ծագումը կեղ:

Դու սո՛վ կարմիր արև, վոր սիրառատ
Մայրն յեղար յերջանիկ մեր այս մանկանց,
Արցունքի փոխարեն ավեցիր կաթ,
Ու վշտի փոխարեն՝ խնդով՝ թյան գանձ,
Ու հողին ավեցիր ձույլ-ձույլ ցորեն,
Ու լույսով լցրեցիր գլուղ ու քաղաք՝
Վոր մեր հորիզոնը անհունորեն
Հայն լինի ու կանրր բազմադադակ,
Հավերժ սրճնով յձն քեզ, Դու, վոր մեր մութ
Կամարը դարձրիր պայծառ հակինթ՝
Մենք կպահենք քո մեծ զրոշն ամուր—
Մինչև վերջին սրբ հաղթանակիդ:

1934

ՆՈՅԵՄԲԵՐԻԿՆԵՐԻՆ

Անյիսային Դենի Հեցրիկին

Ինչպես զանգակ ագրյուբներ,
Ագրյուբներն ինչպես,
Փայտան նոյնաբերիկներ,
Յնս սիրում եմ ձեզ,
Սիրում եմ ձեր խնդալի
Կարկաչը թավիչ,
Վեր հայդ ու շունչ ե տալիս
Մեր կյանքի ծովին:

1934

ՄԱՅՐԵՐԻՆ

Լըրեր ձեր մանկանց սիրտը խնդավառ ճիչով,—
Նոյեմբերյան արևի պայծառ ճաճանչով:

Որտեղեք դուք նրանց յերգնվ քաջութան,—
Վաղվա մարտերի համար՝ մշտավառ կանչող:

Գուրգուրեցեք, սիրեցեք մանուկներին դուք,
Նրանք են մեր գալիքը՝ միշտ կայտառ շնչող:

1934

Վ Ո Ս Կ Ե Դ Ա Ր

2 Ի յեղել և վնչ մի որ,
Վոր սիրար այսրան ցնծար,
Վոր լինէր այսրան հզոր
Յեւ այսքան պայծառ

Վնչ մի անդամ մեր յերկրում,
Դարերով մութ մարդը հեզ՝
Չի ապրել նման բերկրում,
Չի ապրել յերբերս

Յեւ ձեռքը արնոտ, անսիրտ
Արբաների մեր վատթար՝
Չեր տա, չեր տա այսպիսի
Պայծառ վստկեղար

1934

3 Երկիր, սիրող մա՛յր ու բո՛ւյր,
Հույսի ահ, լույսի ծով հզոր,
Թող խմեմք քո շողը մարտը
Հավիտյան թովիչ ու նազող,
Թող միայն քո ձեռքը տակուն՝
Այսարգալս, անտպակ լույսով
Նշի վոզջ իմ հյանքի ուղին—
Ասկորուստ, պայծառ և ուղիղ—

1933

Քո վողին կմնա անմեռ,
 Վարպես ժամանակն անծայր.
 Անունըդ հակընթյա մի լեռ,
 Բոլոր ձյուններից պայծառ
 Դու ունես միշտ անպարտ մի ձեռ,
 Վորը վոր արեղակներ ե վառ
 Բարձրացնում ճշմարիտ հուսո,—
 Լցված մի անհատնում լույսով:—

1933

Քո վողին, յերկիր իմ հրե,
 Վոր մեր մեջ ապրում ե մանկութ
 Ու տալիս վառ բախտադրեր՝
 Դավիթն ե բարստ ու զանգուր,
 Մի մարդ, վոր ապրում ե զարեւր,
 Եւր տալիս մեր զօսնած հոգուն,
 Եւր տալիս, մնում միշտ անհան,
 Վարպես մի անխորտակ վահան:—

1933

Արեւոյ խաղարկից ծագած՝
Արդար ե ու համակ ուղնիւի.
Արդ՝ մնա՝ թող նա միշտ տակայծ,
Կորչողին փրկութեան հասնի
Նա մեր նոր սրտի մեջ նստած
Վոյի՛ յե, անրոժան մասնիկ,
Հուրճրա հուրքդ թող անանց՝
Մանկանց մեջ, մեր պայծառ մանկանց:

1933

ՅԵՐԳ ՊԱՐՏԻԶԱՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Սրտիս ամբողջ հրով, սրտիս ամբողջ սիրով,
Կարմիր պարտիզաններ, սիրում եմ ձեզ,
Դուք, վաղ կռիւի եք բաջ՝ ձեր այդ արգաւ սրով՝
Յեւ պահել ձեր սրտի կրակը կեղ—
Յեւ այն ալիւնք, վաղ մարտիկների ժամին
Մզում եք ձեզ զեպի արշաւնոս մարտ,
Խոյստար թոցընում, ինչպես անսանձ քամի,
Վիճերով խորախոր, դաշտերով հարթ,
Ո՛, վարքան են դոփել անբռնութեան ահեղ
Նմույշները զարկող ձեր բռնակրում,
Բայց դուք՝ մի խոր հալած սրտում ամուր պահել՝
Յեղեկ եք միշտ անհաշտ ու աններում:
Կարմիր պարտիզաններ, դյուզապի, թե բանվոր,
Ինչքան տարիներ են անդարձ անցել,
Դարձել եք դուք արդեն հասուն, հասակավոր,
Խառնացել են ընկեր—շինիկները ձեր,
Զեք լսում խրխինջը նմույշների մերթիկ,
Վարձեր գոփում ելին հողն արշաւնոս
Վարձն թամբերը դուք մի սր գետին դրիք,
Յերբ յերկրին մեր բացվեց լույս առափոս
Հիմա, դուք հիշում եք ձեր որերը անցած
Յեւ շարքերի հետ բալում հաղարավոր՝
Դեպի մարդկային մեծ բաղձութեանն անձայր,
Ինչպես մարտի պահած ծովը անդորր,
Դուք միշտ սիրելի յեր, ձեր սուրբ միշտ արգա՛ւր,
Կարմիր պարտիզաններ, հերոսներ հին,
Թող կյանքն առեն մեկիս ձեր սրտի պես սիրտ տա,—
Ապագա պայքարի ճանապարհին:

1934

ԲԱԼԼԱԴ ԶԻՐՈՒՄԻ ՄԱՐԻՆ

3
Երբ ինձ բռնա տալան
Առաջատ կանուխ,
Այնուհետ յետ գտա
Մի կապե չիրուխ

— Զիրուխ, բեղ արդյոք
Ո՞վ և ժողացել
Ու թողել վրադ
Արյունի՜ բծեր...

— Ո՞ւր յետ չիրուխն եմ
Քո մի քնկերոջ,
Վերն ինձ ձխում եք
Առանձին սիրով...

— Ի՞նչ յեղավ, չիրուխ,
Քո աերբ հետու
— Զեղ հետ կուլում եք
Անխախտ հավատով...

Սակայն, բնկա՛վ հա,
Վեր կտրի՞նք եք միշտ.
Զիրուխիս թողած
Անբարբառ մի վիշտ

Մեղ բերին աշտեղ,
Ծեղ եր. յուտարաց.
Տերբս ձխելու
Խիստ կարելի չէր...

Իսկ մի ժամ հետո,
Ներս մտավ մի մարդ:
Չարասիրտ մարդը՝
Նախ ասաց հանդարտ...

— Ի՞նչպես ե սիրար
Բաղդինի խախի.
Յեկ, թո՛ղն լցնեմ
Յես քս չիրախին...

Ու ձեռքը տարավ
Նա դեպի զրպան.
Այնտեղից հանեց
Փայլփլուն մի բան...

Այն զգացի, վոր
Ձայնը դնդակի՝
Իմ լավ տիրջըս
Փռեց հատակին...

... Ու նրան տարան
Հենց նույն ժամանակ.
Իսկ յես, չիրախս
Մնացի մենակ...»:

— Մենակ չե՛ս դու, վնչ.
Իմ կավե՛ չիրախ.
Իմ լավ բնկերով
Ընկեր սրտաբուխ:

Դուրս յեկանք բանալից
Թե՛ դու ե թե յե՛ս,
Յերբ արեն ընկավ
Պատահանից ներս—

Այժմ յես մի ջերմ,
Մի անհուն սիրով
Ծխում եմ դեռ քեզ
Իմ այս շուրթերով:

Ծխում եմ ահա,
Ու ծխելով քեզ՝
Չգում եմ նրա
Սիրտը հրակեզ:

Մի սիրտ, վոր ապրեց
Ու կովեց այնքան.
Յեկ վոր այստեղ
Հավատով ընկավ...

1933

ԲԱԼԼԱԴ ՇՈԳՍԻ ՄԱՍԻՆ

Հիշում եմ պապին ծեր, կորաքամակ,
Նստում եր մենակ բարդու ծառի տակ,

Կանգնում եր ճերմակ բարդուն սլացիկ՝
Մի հին արագիլ, կանաչ ծիլ կտցին:

— Դարձն ե, դարձն, ճշում էյինք մենք,
Ու մեր սրտերում թնդում եր մի յերգ:

Այնինչ խեղճ պապին մտորում եր լուռ,
Սրտում տազնապի մի ահեղ մրմուռ—

Ախ, նա լավ դիտեր, վոր արագիլի
Դարձը դեռ բնավ խոստում չե ելի—

Նա գիտեր, վոր իր քաջարագուկ այն
Փիւր վորդիները սոված կմնան—

Տքնում են նրանք, ցելում են, ցանում:
Բայց վոր չար կրակ յերաշտն ե տանում:—

Տքնում են, անդին սերմերը ցանում,
Բայց վոր չարհոգի հարուստն ե տանում:

Յեվ նայում եր նա արագիլին ծեր,
Ճակատի վրա խոր ցավի գծեր:

Ախ, այդ գծերում տեսնում էյի, վոր
Հին կյանքն ե մխում վիշտն իր դարավոր:—

Նրա աչքերում մխում եր անկերջ
Թախծի մի կրակ ահավոր ու մեծ:

Արցունքն եր թափում միտութին, բեխին,
Մտքի ծոցը ընկած՝ դուր կտար չիբխին:

Կգար ե ամառն իր խեղդող տառուկ,
Լեցնելով պապի սիրտը տազնապով:—

Մարո՛ւմ եր, սարսու՛ւմ, յերբ վոր լսում եր,
Թե հասուն արտը կարկուտն ե տարել:—

Անկյանք արտերը արևն ե խանձում,
Ուտում ե չար ժանգն ու մուկը կրծում:

Յեվ այն ժամանակ անիծում եր չար
Յե՛վ ամառը տաք ե՛ դարունը վառ:

Խեղճն ինչ իմանար իր մթին որում՝
Թե կա մի հնար այս լույս աշխարհում:

Թե կգա մի որ, (միթե հնար չե),
Վոր լուծն ու արորն առհավետ կորչեն:—

Յեվ այդ որն յեկավ... Անցան դարուններ,
Բարձրացավ կարմիր մե՛ծ արեւ մեր:

Մի նժը, մեծ արեւ բարձրացավ սարից,
Իր դարը փոխեց մի ուրի՛շ դարի:

Բարդին նույն մնաց, արագիլը նույն,
Բայց կյանքը մտավ համայնական հուն:—

Ո՛վ եր հին կյանքի ցավերը սրեց,
Ո՛վ եր, վոր հասկին ուժ ու կյանք տվեց:

Ո՞վ եր իր բազում թռռներին, վորդոց
Դարձրեց հոգի, անցա՛վ ու անխո՛ց:

Նա վեր բարձրացրեց իր աչքերը թաց,
Ու սիրտը տանջող տխրությամբ ասաց.—

— Գիտե՛ս, իմ բալիկ, թե այս կյանքը ձեռն
Մենք ունենայինք՝ ո՛ւրիշ կլինեք...

Կյանքն հողին դրած՝ մնում էյի յես
Մի վոտին կանգնած արագիլի պես:

Մերը՝ ցա՛վ եր, սո՛ւգ. լավ կյանքը ձե՛րն է
Յե՛վ ախ՛ն՝ վո՛չ մի ուժ ձեզնից չ՛ի առնի:

Յե՛վ նա տխրագին, շուրթերով իր ծիւր
Ասաց.— Նո՛ր կյանքի ճամբով դնացի...

1928—33

Յ Ե Ր Ե Ք Գ Զ Ր Ա Ր Ն Ե Ր

Բանաստեղծ Ալազանին

Հոգնած ու տխուր, փոշեպատ ու չոր,
Ուսերից կախած անեղները հին,
Քաղաքի յեռուն փողոցի միջով,
Իրենց հոգսի հետ լուռ քալում էյին
Յերեք զգրարներ:

Յերկուսն ալեգարդ ու մեկը ծերուկ,
Վորոնց խորշոմած դեմքերն անուրախ
Ներսուզված մռայլ, ծանրը մտքերում՝
Դեզերում էյին մայթերի վրա,—
Յերեք զգրարներ:

— Յես գիտե՛մ, ձեր հին անեղների հետ
Շրջում եք այսպես ու գիշեր, ու զոր,
Այսօր անցնում եք այստեղով թեպետ,
Բայց ապրում եք զեռ Մոկսի յերազով,
Յերե՛ք զգրարներ:

Նույն հին յերազն է ձեր թաց աչքերում
Յե՛վ անեղների լարերին թախծոտ,
Վոր նյութում էյիք հետին աներում,
Ցավոտ յերգի մեջ, ցավագին կոծով,
Յերե՛ք զգրարներ:

Նահապետական այդ անեղների
Կերկերուն յերզը չազի զարկի տակ
Դողգողում եր խեղճ... ու ձեր ձեռների
Ռիթմը հոսում եր դաշնորեն, հստակ,

Յերե՛ք գզրարներ:

Ձեր այդ յերզի տակ հեծեծում էյին
Հարսեր նազանի, պառամներ խարխուլ,
Վարձերդ ստացած դուք գնում էյիք
Ձեր յերկար ճամբան, ուրախ ու տխուր,

Յերե՛ք գզրարներ:

Այժմ շրջում եք և տենչում մի որ,
Վոր տուն կանչի ձեզ մի ձեր մոկացի,
Յեվ կամ, շատախցի մի խեղճ ալետր,
Վոր ցրեր նրանց թախիժը անծիր,

Յերե՛ք գզրարներ:

Բայց չե՛ն կանչում ձեզ, չե՛ն կանչում կանգուն
Այս դարբասներն ու այս աները վես,
Յեվ առավոտից մինչև իրիկուն
Դուք լնու եք ձեր հին անեղների պես,

Յերե՛ք գզրարներ:

Մի յերզ ունիք դուք, մի դորշ յերզ ունիք,
Նրա յերազն և ձեզ հավետ թովում,
Վորը, սակայն, իմ յերկրում ինդուստրիկ,
Կորալ ինչպես վոր կաթիլը՝ ծովում,

Յերե՛ք գզրարներ:

Ի՞նչ ասեմ յես իմ յերկրին լուսափայլ,
Ի՞նչպես, ի՞նչ սրտով ձեզ՝ այսոր խղճամ.
Նրա յերզն ուրիշ, նրա անեղն ա՛լ,
Վորոնց չեն տեսնում ձեր աչքերն անճար,

Յերե՛ք գզրարներ:

Դրանից ե՛՛ ձեր անեղները խուլ
Ձեն յերգում այսոր սուր, սրտակեղեր,
Յեվ դուք՝ մխալով, շրջելով տխուր՝
Ձեր յերզն ու հույսը առհավե՛տ թաղեր,

Յերե՛ք գզրարներ:

Յեվ թաղում եք դուք. առհավետ թաղում
Յե՛վ անեղ, և՛ չազ, և՛ թախծալի յերզ.
Յեվ վերջին ձյունն և ձեր գլխին մաղում,
Յեվ չի փրկի ձեզ վո՛չ մի, վո՛չ մի ձեռք,

Յերե՛ք գզրարներ:

Յեվ այսպես անհնչյո՛ւ մա՛յլ, անուրա՛խ,
Ուսերից կախած յերեք անեղներ՝
Ստվերների պես՝ այս յերկրի վրա
Դես շրջում եք դուք, մեռնո՛ղ գզրարներ,
Յերե՛ք գզրարներ:

1933

ԲԱԼԼԱԴԱՔԱՂԱՂՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

I

Յերբ նայում եմ յես վեր մանուկներին խաղին՝
Մանկությունս եմ հիշում և իմ աքաղաղին։

Հնչում եր մութի մեջ լուսականչը նրա,
Չանգի զողանջի պես փովում մեր տան վրա։

Նա՛ յեր առաջինը շողն արևի կացում,
Ու բակի մեջ, հպարտ կատարը վեր ցցում։

Նա՛ յեր առաջինը հանում մեզ խոր քնից-
Ճիչով, աղաղակով դուրս չայլըսում տնից։

Նրա ձա՛յնն եր հնչում գյուղի թաղից մի թաղ-
Դեռ չեք հաղթել նրան և վնչ մի աքաղաղ...

II

Ապրում եյի հեռու մի քրդական գյուղում,
Թիթեռի պես անհոգ թռչում եյի, խաղում։

Այնտեղ ունեյի յես բուրդ ընկերներ այնքան,
Վորքան առողջ եյին, բայց տկլոր ու աղքատ։

Ու քա՛ջ եյին նրանց հայրերը վիթխարի-
Բայց լուռ՝ ապրում եյին Հասան բեգին գերի,

Նա՛, վոր իշխում եր մեծ մի գավառի վրա,
Ունեք խաշներ, նախիր, ունեք քոչը ու սարա։

Նա՛, վոր թե քուրդ, թե՛ հայ աշխատավոր մարդու՝
Տրորում եր, քամում, գիլում հարստություն։

III

Յես մի անգամ դատված ընկերներին խաղից՝
Բռնեցի իմ սիրուն, Հալ-Հալ աքաղաղին։

Այնքան խելո՛ք եր նա, հայացքն այնքա՛ն բարի,
Սիրում եր իմ բոխ ուտել արծաթ գարի։

Թողնում եր, վոր յես իր կատարը համբուրեմ,
Տանեմ մոտիկ առուն, սառը ջրով ջրեմ։

Տանեմ մոտիկ բակեր, սարքեմ տուր ու կոխի,
Վոր այլ աքաղաղի բմբուլը տար ցրիվ...

Ի՛նչ կհասնեք մահական Հարածճի խաղին,
Յեվ իմ սիրուն, սիրուն, Հալ-Հալ աքաղաղին։

IV

Մի ուր, զրկած յես իմ Հալ-Հալ աքաղաղին,
Խառնըվեցի իմ բուրդ ընկերների խաղին։

Մեկ էլ կոկորդով սուր ճչաց փոքրիկ Հասոն-
— Յեկեք, աքաղաղի կոխ՝ սարքենք ետուր։

— Սարքենք, ասացի յես առանց մի յերկյուղի,—
Կուգեք բերեք անգամ բեգի աքաղաղին։

— Բեգի աքաղաղին, ինչ ասացիր, հիմա՞ր-
Գնամ հիմա բերեմ կովաղնեյու համար։

Քւ գնացի Քիչ հետո, բարձրը սարայից մեծ,
Բեզի տղայի հետ՝ արագաղը բերեց...

V

..Կոպում ելին յերկու արագաղներ բակում..
Կտուցներով իրար մարմինները ծակում:

Բմբուլը բարձրանում և իջնում եր ներքև..
Նրանց կտուցներն ալ արյուն եր ներկել:

Մեկ էլ, փոքրիկ բեզի արագաղը փախավ,
Արյան մուգ կաթիլներ փռու վրա թողած...

Նայեց բեզի տղան չալ-չալ արագաղին,
Ապա հրամայեց մոտիկ կանգնած խոխին.

— Դուլա՛մ, բռնիր, ինձ տուր արագաղին ես չալ.
Թե չե՛ փոքրիկ կտամ յես գլուխ ու խանչալ...

VI

—...Բռնի՛ր, ասում եմ բեզ: Ամբողջ կոկորդով նա
Ճչում եր բարկությամբ.— դե շուտ, բռնիր, գնա՛...

Հասն ուղեց վաղի՝ իսկ յես, նրան ասի.—

— Չե՛մ տա, զո՛ւր ե խոսում իր խանչալի մասին:

— Չես տա՞...չես վախենում...Հիմա բեզ ցույց կտամ,
Յեվ իմ թևիս խրեց մի կրճըտոց ատամ...

Յես ճչացի ցավից ու բռունցքով տվի.

Նա դեպի բոշք փախավ. դեմքով արյունալիվիկ:

...Քյոշքից մի մարդ յեկավ, պինդ խփե՛ց իմ կողին,
Ու տարնվ իմ սիրուն, չալ-չալ արագաղին...

1933

ԲԱԼԼԱԴ ԱՍՏՂԱՓԵՒ ՄԱՍԻՆ

I

Այս վոր պատմում եմ, հին ժամանակ եր.
Իմ ընկեր Հուրին՝ պուճուր աղջիկ եր.
Պուճուր աղջիկ եր խուճուճ մաղերով,
Չալ-չալ աչերով, անուշ նաղերով:
Այնքան պուճուր եր մեր Հուրին պայծառ.
Վոր հաղիվ մենակ սայլին բարձրանար.
Յեվ այդ պատճառով նրա ծեր ապին,
Մի անգամ ահա, ամառվա տապին,
Վերցրեց նրան գլուղական սայլով,
Նիհարիկ, դանդաղ յեղների բայլով
Անցավ վոլորուն ճամբեք ծուռ ու մուռ.
Անցավ հանդ ու արտ, մի քանի բլուր,
Անցավ չալիրներ ու արտեր նորից,
Ու կանգնեց մի մեծ արտի սինոռին:
Այստեղ ապին իր պուճուր աղջիկա
Այտերն համբուրեց մի քանի անգամ.
— Գնա՛, փունջ կապի բեզ համար, ասալ.
Խուրձեր արա ես հասկերից հասած:

II

Լախնարձակ փոված գուլնգզույն դաշտով
Արտերի կողքով, արտերի մոտով
Հոսում եր բարակ շունչը մեղմ հովի,
Արտերը փոխում ալեծուփ ծովի:
Յեվ ասում ելին կարծես նրանք ել—

—Մեր տեսությանը բարձր էս յեկել։—
Տես, հանդը վորքան սիրուն, գույնգգույն
Մի տեղ դեղին է, մի տեղ՝ յերկնագույն,
Մի տեղ բաց կանաչ, մի տեղ ալ կարմիր.
Վոնց վոր նախշերը ձեր տան ջեջիմի
Դեղին տուղտերին վոսկի թիթեռներ,
Վորոնք կթռչեն, թե ուզես բռնել.
Բզեզներն հապա, վորոնք վոր թեթե
Վոսկի մեջք ունեն, թևեր արծաթե.
Յեւ մըջյունները աշխույժ—ժբաջան
Աշխատում են, վոր սոված չմնան...

III

Հենց այդ ժամանակ մի սիրուն բզեզ
Առաջ սլացավ սուր գնդակի պես.
Հուրու ալտերին քսվելով անցավ,
Ճախրեց ողի մեջ և անհայտացավ.
Հետո մի թիթեռ խոշոր, պուտպուտիկ,
Մահեց կարմրած ալտերին մոտիկ.
Ճախրեց ողի մեջ և վազեց առաջ,
Նստելով դեղին մի տուղտի վրա.
Հուրին ուզեց, վոր բռնի թիթեռին,
Բայց ոգուժ մնաց շարժումը ձեռի.
Իսկ վարից՝ մի փուշ չար ու դիվային
Պինդ կառչեց նրա չթե դերիային.
Վոնց վոր Զուլումաթ աղան այն տարին՝
Նայեց խեղճ ապու ուղիղ աչքերին.
Պինդ բռնեց փեշը և հանդակըտուր
Գոռաց.—Դե, Ավա՛գ, հմի պարտքս տուր...

IV

Այդ փուշը վոնց վոր Զուլումաթ աղան
Ճիշտ անպես Հուրու հոգու հետ խաղաց.
Ու նա տաքացած, փեշը թափ տվեց,
Չոր փայտի նման փուշը կոտրվեց.
Մեկ ել սուր փշի կոտրված տեղում
Կաթնանման մի սպիտակ հեղուկ
Լճացավ, թափվեց. թանձրացավ, հետո
Կարմրեց վոնց վոր արյունը մարդու...
Զեռքով յերբ կարմիր հեղուկին առավ՝
Պուճուր Հուրիի դարմանքը տարավ.
—Արյուն, ճչաց նա. մի խոր սարսափից,
Յեկ, արյունը տես. արյունը... մայի...

V

..Ասլին դերանդին շարտեց մի կողմ,
Վազելով դնաց իր աղջկա քով.
Նայեց սուր փշին, նայեց աղջկան
Յեւ խաչակնքեց դեմքն յերեք անգամ.
Տնքաց գլուղացու ձայնով խանձրված.
—Մինն նա՛ յե անմեռ ու մինն ել աստված.—
Եսպես եմ լսել ես փշի մասին.—
Ըստով ծեծել են սուրը Գրիստոսին.
Ենքան են ծեծել ես փշով նրան,
Վոր ալ արին է մնացել վրան.
Հետո իրենց շառն առած իրենց հետ՝
Չարչարողները կորել են անհետ
Անտակ ծովի մեջ, անժաժ քարի տակ
Իսկ աստղափշի կաթը սպիտակ
Յերբ հողածնի աչքըն է առնում՝
Են վախոր կարմիր արին է դառնում.

Լուչինչ չխոսեց ու պուճուր Հուրին
 Յերկյուղով նայեց ապու աչքերին:
 Յեւ վախճանեալ քնած, թե արթուն
 Նա աստղափշի շուրջն եր մտմտում,—
 Ինչու յեն ծեծել, ինչ ե արել նա,
 Վոր արյունը աչք փշի մեջ մտաւ:
 Յեւ յեթե կոտրած փուշը կաթ տվեց,
 Պատճառն ի՞նչ ե, վոր արյունի փոխվեց...
 Յեւ մտածում եր որեր, տարիներ,
 Բայց ինչպես նրա զաղտնիքը գտներ:
 Շատ պուճուր եր, շատ, Հուրին, այն տարին
 Վոչ չարը զիտեր ու վոչ ել բարին...

Այսպես՝ որեր ու տարիներ անցան
 Յեւ պուճուր Հուրին արդեն մեծացավ:
 Իր չարն ու շատը առած իրեն հետ՝
 Կորավ Զուլումաթ աղան ել անհետ:
 Ալ դրոշակներ ծփացին գյուղում,
 Ու պայծառ լույսեր՝ Հուրու ուղեղում:
 Հազար զաղտնիքներ ու հարցեր զփվար
 Իմացավ Հուրին իր մտքերով վառ...
 Յեւ մի որ, Հուրին յեկավ Յերևան
 Յեւ մտավ ահա նա համալսարան...
 Անցավ չորս յերկար ու դժվար տարի,
 Փայլուն ավարտեց ուսումը Հուրին,—
 Գյուղատնտեսի կոչումով, հպարտ,
 Նա մեկնեց իսկույն գյուղական ճակատ...

Յեւ ահա մի որ, ամառվա տապին,
 Հիշելով փուշն ու իր մեռած ապին,
 Մանուկների հետ ուրախ ու զվարթ
 Նա գնաց մոտիկ չհնձած մի արտ:
 Կանգնեց այդ կանաչ արտի սինոթին:
 Տխուր անցյալը հիշելով նորից...
 Հիշեց նա իր ծեր, խղճալի ապուն,
 Վորը խավարի մեջ եր խարխալում:
 Յեւ իր մանկության որերը անցած,
 Վորոնք չունեցին վոչ մի շող պայծառ:
 Հիշեց նա ապու հեքիաթները սին,
 Վորն հավատում եր, յերկրի յերեսին:
 Մարզը պիտի վոր սրբին հավատա:
 Սրբին թողթի ու սուրբն ել կտա...
 Հիշեց բոլորը ու ժպտած հուշիկ,
 Ու մոտեցավ մի մեծ աստղափշի:

—Մանուկներ, ապա, հավաքվեք ինձ մոտ,
 Նայեք այս փշին մի լավ մոտեմոտ:
 Տեսե՛ք, կոտրում եմ ահա յես նրան,
 Իսկ դուք նայեցեք կոտրածի վրա:
 Հուրին մի վոտքը յերբ ամուր սեղմեց,
 Չոր խրթաց իսկույն աստղափուշը մեծ,
 Յեւ կոտրած տեղից դուրս ծլաց իսկույն:
 Կովի կաթի պես կաթը ձյունազույն:
 —Տեսե՛ք, այս կաթին վոչինչ չեմ խառնում,
 Բաց սպիտակը կարմիր ե դառնում:
 Յեւ մատով կարմիր մի կաթիլ առավ...
 Յերեսաների զարմանքը տարավ:

Նայեցին իրար, նայեցին Հուրուն,
 Յերկյուզը նստեց նրանց աչքերում...
 Իսկ Հուրին ժպտաց յերջանիկ ժպտով:
 Յեվ գաղտնիքն ասավ ցնծագին սրտով:
 — Հրաշք կարծեցիր... Եվ հրաշք չկան...
 Մեր շուրջն ողի մեջ մի տեսակ գաղ կա,
 Յերբ կաթն ու գաղը իրար են առնում:
 Սալտակն այդպես կարմիր ե գառնում...

X

Հուրին լոեց ու յերջանիկ ժպտաց.
 Ու կանգնած թմրից նա իջնելով ցած՝
 Մանուկներին այդ ուրախ, ժպտերես,
 Շաղ տվեց թեթև թիթեռների պես,
 Վոր թռչեն անհող, վոր խաղան անվերջ,
 Ազատ դաշտերի տարածություն մեջ:

1933

Մ Ե Մ Ը

Նա քանվո՛ր ե հասարակ, բոլշևի՛կ ե նա մի պարզ,
 Վորի հողին բյուրեղյա, յես այնքան մոտ եմ գգում,
 Ինչպես ծովի յերեսին թափված շողերն հրավարս,—
 Վորոնց արեն անխարդախ և անշահ և առաքում:

Բայց նույն այդ պարզ մարդու մեջ, այդ պարզ սրտո՛ւմ առնացի,
 Կյանքն այնպիսի մի անկող վիթխարի կամք ե կուել,
 Վորի ուժը աննրված, աննահանջ ու հրածին,
 Վո՛չ մի արդելը, խոչընդոտ, ու վո՛չ մի ուժ չեն ծուել—

Յեվ չեն ծուել քանի կա վոզնաշարը նրա պինդ,
 Պլատինի պես անժանդ գույզ ուսերը նրա կուռ.
 Ու գործի մեջ չհոգնող բաղուկները ջլապինդ,
 Ու մեծ սի՛րտը առնական, վոր մեր կյանքն ե ընդգրկում:

Ե՛, տարիներ են անցել, անթիվ որեր են հոսել,
 Նրա ձայնը շարունակ հնչում ե իմ ականջում.
 Մերթ վորոտում ե ուժգին, մերթ մեղմանում ե, ասես՝
 Բարձր սարի հոսանքում ջինջ աղբյուրը կարկաչուն:

Մի խոր իմաստ կար նրա խոսքերում պարզ ու վճիտ
 Լսում եյի վորոնց յես և՛ կախարդված, և՛ անդող.
 Յեվ այն որից հետո մի քան ծանրացավ իմ խղճին,
 Վոր յես այդ մեծ մարդուն դեռ չեմ նվիրել վո՛չ մի տող:

Յեվ յերբ լսել եմ նրան՝ սիրտըս անդող ե յեղել,
 Սակայն, այսօր, իմ վախտ, իմ գրիչը գողգոջուն,
 Գուցե անդոր գտնելի և իզուր տեղ ներբողե
 Այդ մարտիկի և մարդու հգոր կյանքը շառաչուն:

Բայց փորձում եմ ահա յես, բարեկամիս հեռավոր
Մոտեցնել ինձ լոկ մի պահ, ինչպես՝ սիրտըս մոտ ե ինձ.
Ապրել նրա անցյալի տառապանքով ու ցավով,
Վորի զիշերում հյուսվեց առավոտն այս խնդավից:

Թո՛ղ, ուրեմն, այսօրվա խնդությունով յես կրկին
Լոռու ձորը թռչեմ թող. ինչպես նետած պարսաքաք.
Ուր կան ժուլլ անդունդներ, ուր կա անհուն մի յերկինք,
Ուր կան ժալոփ, անտառի ստվերներ խոլ ու յերկար:

Յեւ չղուծեն ինձ յերբեք և վո՛չ մի ծառ, վո՛չ մի թուփ,
Վնչ մի կարոտ, վոր յերգեց թուժանյանը հանճարեղ,
Այլ այն հոո՛ցը, վորը վորոտում ե ու թնդում,
Վորի դեմ նրա հիսուն տարիներն են ճենճերել...

Հիսուն յերկար տարիներ յերկաթակամ մի մարդու,
Վորն արնախում ցարի դեմ կովել ե բաց ճակատով.
Դեռ կամքն իր աննշվաճ աքսորներում ու բանտում,
Բյուր տառապանք, ցավ տարել արիությա՛մբ, անհողդո՛ղդ:

Պարծես նորից լսում եմ զրույցները նրա բյուր.
(Ինչպես թոռնիկը՝ պապի կախարդական հեքիաթին),
Վոր մերթ ինչպես մի հեղեղ, մերթ կարկաշուն մի աղբյուր,
Վար ե թափվում լեռների ձյունապսակ զազաթից:

Յեւ իմ սիրտը, վոր այնքան մղկտացել ե թախծով,
Յեւ թախիժը յեղել ե անսրբելի թանձր ժանդ՝
Նրա խոսքերն են յեղել արեգական հակա ծով,
Ու սրբել ժանդը հոգուս, ու տարել ինձ դեպի կյանք:

Փոռել ե նա իմ հոգում հույսը գթոտ մոր նման,
Վորի սերը չի հաղթել կյանքում վոչ մի բռնապետ.
Վորի պահին վարանումն, շունչն այս նվաղ առ նվաղ
Շողկացել ե, ինչպես ցնդում ե ծուխը անհետ:

Բարձրը սարերի նման ու վիհերի պես անհուն,
Յես այն իմաստն ամբացրի, վոր լոկ անդուլ պայքարո՛ւմ
Կարող ե շուտ մահանալ մեր հին կյանքը դառնահուշ,
Վոր ճնշում եր մեր հողին տառապանքով ու չարով...

Ի՞նչ ե կյանքը յեսական, մտորեցի յես յերկար.—
Թե՛վը կտրած մի կոունկ, մի խեղանդամ մսակույտ.—
Մի քարբարոտ ճանապարհ, վորով անցնում ե անկարն
Անըպատակ ու տարտամ խարխափելով մութից մութ:

Յետ չի նայել նա այն կույր, անպատուհան հոգու պես
Իր ներաշխարհը միայն, վոր սոսկ կարող են նայել—
Չար յեսամուր հտալիտ, կամ մի անհույս հոռետես,
Վորոնք սիրում են միայն իրենց կաշվով հմայվել:

Ու լինելով մի մարտիկ աշխատավոր մարդկության,
Այս պարզ մարդը հասարակ, չի զազարել մի բուպե
Ապրել պահեր իր կյանքում տառապանքի, խնդության,
Վորքան նրա կրծքում մի մարդու սիրտ ե տրոփել:

Նա հեռունե՛րն ե թռչել իր լայն հոգու թռիչքով,
Վորի հետ մեր յերկրում բյուրարյուրներն են անցել,
Վորոնք այսօր յեռանդով, պայքարով ու քրախնքով՝
Հին աշխարհն են խարխըլում, վոր նոր աշխարհ կառուցեն:

Յեւ յերբ այսօր շահում են զրոշակներ արնավառ,
Յերբ հոսում են բյուրարյուր մեր շարքերը թնդագին՝
Այս բողբոջի մեծի պես կովներ անվերջ, անզաղար,
Հաղթանակները պահենք, հանուն պայծառ զալիքի:

1938

Ն Ժ Ո Ւ Յ Գ Ը

Հաճախ գիշերվա խաղաղության մեջ,
Քո սուր խրխինջում մի ձայն ե հնչում,
Քո մտքերի մեջ դարձնում են անվերջ
Անցած որերից հուշեր կարկաչուն:
Հուզմունք ես դառնում, լեզու յես առնում,
Քո սիրտը մի հուր կարոտ ե այրում:
Դու այն որերն ես հիշում սիրելի,
Յերբ կյանքն եր վառվում հերոսությամբ լի—

Նժույզ իմ, նժույզ, հա՛մը ես, իմ նժույզ,
Վիշաղղ սարերից ծա՛նը ե, իմ նժույզ:

Քեզ հետ մեծացանք դաշտերում արձակ,
Մարտերի բովում, արյունի ծովում:
Մեր կրճերն անցավ՝ վերբեր ստացան.
Չայնըդ թշնամուն խիստ եր վրդովում:
Մեկտեղ ելինք մենք դաշտերումս անձիբ,
Հիշում ես, թեևս զնդակ դարկեցին:
Մենք յերկու յեզրայր, մենք յերկու ռազմիկ,
Պատվով դուրս յեկանք այն սլատերագմից—

Նժույզ իմ, նժույզ, հն՛ր ես, իմ նժույզ,
Թշնամու համար՝ սն՛ր ես, իմ նժույզ:

Կովի տաք սլահին, մոռացած մահին՝
Թշնամու շղթան բաժանեցիր դնւ:
Հնձում ելիր դու—առանց մի ահի,
Քանդելով դիրքեր-վշալար ու թումբ:
Ի՞նչ կար բաշիդ մեջ—հձ կար, թե՛ կրակ,
Վառվում ելին քո աչքերը հրակ:
Թե՛ ռազմադաշտը նեղ եր քեզ թվում.
Դուցե մյգ եր քո սիրտը վրդովում—

Նժույզ իմ, նժույզ, ա՛հ ես, իմ նժույզ,
Թշնամուն քոց ու մա՛հ ես, իմ նժույզ:

Դու խրխինջում ես. ու հիշում եմ յես
Կովի որերը անցած, զնացած.
Քո քաշին կպած, շահող քամու պես՝
Թռչում ելի յես դաշտերով արձակ:
Հանկարծ, շնչասպառ լիարվում քո վզով,
Մըրում եմ վերքիս արյունը հոսող.
Սեփանում են իմ աչքերը մի սլահ,
Ինչպես վոր աշնան յերկինքը ամպած:

Նժույզ իմ, նժույզ, զգն՛ իմ նժույզ,
Վառ ու իմաստուն խելքով իմ նժույզ:

Յես ցած եմ ընկնում... Դու ինձ հետ լքում,
Ինչպես լքում ե ընկերը վախկոտ:
Խրխինջում ես սուր... Գլխի յես ընկնում,
Ապա, ինչպես մարդն իմաստուն խելքով՝
Բռնում ես ամուր դու իմ վզկապից,
Վոր չընկնի քո տեր-ընկերը թամբից—
Ազատեցիր ինձ այն որհասից մեծ,
Վոր նորից քեզ հետ մտնեմ կովի մեջ:

Նժույզ իմ, նժույզ, անդա՛վ իմ նժույզ,
Լավ ընկերից ել դու լա՛վ, իմ նժույզ—

Յեւլ այժմ, ինչպես, ինչպես մոռանամ
 Յես այն որերը ու մեր սերը ջերմ.
 Ինչքան ել թեկուզ մի որ հնանան.
 Հնամբ ե մտքի հայելուց ջնջել,
 Դու, ինձ հավասար պարտիզան նժույգ,
 Յեղիւր միշտ զգոն, քաջասիրտ, առնւյգ,
 Յեղել ես ռազմի ճակատներում վառ,
 Նորից կլինես, իմ քաջ յերկվար—
 Նժույգ իմ, նժույգ, հերոս իմ նժույգ,
 Մեզ հետ լավ որը բերնոյ իմ նժույգ—

1984

ՀԱՅԻՋՆ ՈՒ ԼԵՆԳՔԵՄՈՒՐԸ

Լենդթեմուրը մի որ նստած իր գահին՝
 Խմում եր վառ վոսկի գինին Շիրազի,
 Յերբ յերգեցին արքաների արքային
 Մի ոտբայի՝ սիրտ յերգիչ Հաֆիզի:

«Յեթե չքնաղ շիրազուհին սիրաթով
 Սիրտըս առնեւ. տար ինձ սև խալն, յես նրան
 Կնծայէյի ամբողջ հողով ու սրտով
 Յերկու քաղաք՝ Սամարղանդն ու Բուխարան»:

Մռայլվում ե բռնակալը ահալի,
 Ովկիանի պես ալեկոծվում խստորեն:
 —Ի՞նչպես ե նա հանդգնում տալ սիրելի
 Քաղաքներս, չնչին խալի փոխարեն—

Կանչել իսկույն—Դու անամոթ մուրացկան:
 Ու յերկու մարդ դուրս ես թռչում քամու պես.
 Ու չի անցնում մի ակնթարթ, մի վայրկյան,
 Հաֆիզն իսկույն ներս ե մտնում ժպտերես:

Մինչ Լենդթեմուրը գոռում ե խստորեն.
 —Այդ դու յես, վոր քաղաքները իմ յերկու
 Նվեր տալիս մի սև խալի փոխարեն:
 Ու դողում ե բարկությունից ահաբեկու:

Հաֆիզն իսկույն զուշակում ե արքային,
 Ու կանգնում ե հպարտությամբ նրա դեմ,
 Բաց թողնելով իր լայն հողու ամենի
 Արծիվները, սրատես ու սրաթե:

—«Լսիր, արքա արքաների, դու հղոր.
 Ձերնեյի առատաձեռն յես այդքան.
 Ձեյի ապրի յես ջերմ սիրո յերազով.
 Ձեյի շրջի վտրպես թշվառ մուրացկան»—

Քո Սամարղանդն ու Բուխարան բլիչ են դեռ.
 Կարող եյի քաղաքներ տալ յես բազում,
 Քեզ լինչ ֆեսա...Հղոր զա՛նդ վոսկեյեռ
 Ձի շարժըվի նույնիսկ—անգամ յերազում».

Լենգթեմուրը, չար բռնակալը անահ՛
 Քարանում ե ականակուռ իր զահին,
 Հղոր սիրո յերգի ուժն ե զգում նա,
 Ուժ, վորն հաղթեց արքաների արքային».

1934

ԲԱԼԼԱԴ ԶԿՆՈՐՍ ՌԱԶԱԲԻ ՅԵԿ ՄԻՍԻՍ ՌԱՆԿԻՆԻ ՄԱՍՆԱՌԻ ՄԱՍԻՆ

Հնդկական ծովի ափերից մեկում,
 Ձկնորս Ռաջարը վաղ առավոտից
 Կարթեր եր՛ գցում մինչև իրիկուն,
 Արևից վառված, մերկ ու անոթի.
 Գցում եր կարթերն այն ձկնորս տղան,
 Տխուր՝ աչքերը հառելով յերկար,
 Վոր ծովի կապույտ ջրից շափյուղա՝
 Գահե որվա իր ապրուստը դուրս դար.
 Յեվ ահա ձկնորս Ռաջարը մի որ
 Տեսավ մի մեծ նավ, վոր Անգլիայից
 Դրոշակով իր տիրակալ ու ցից՝
 Յեկել գնում եր ափերն հեռավոր.
 Հանկարծ, մի գուցե՝ կամոքն աստըծու,
 Վիթխարի նավում, ինչպես ուրազան
 Շառաչեց ահեղ մի իրաբանցում.
 —«Միսիս Ռանկինի մատանին ընկա՛վ...
 Ո՛, ինչ մատանի... Գթա՛, ով յերկինք...
 Սուղակ եր ամբողջ ակը հնդկական.
 Արժեք հինգ հազար վոսկի ստերլինգ...»
 Ամբոխը նավից վոռնայց զազազած,
 Կատաղի կանչեց.—«Ստրուկ, շտապիր»:
 Ձկնորսը մի պահ նայեց շվարած.
 Յեվ սրտում աճող ահի տագնապից
 Դողողողաց. ու չար հայացքների տակ՝
 Կտրեկով ջահել իր կամքը համառ՝

Սուգվեց ջրի մեջ խոր ու անհատակ,—
Կորած մատանին զսնելու համար...

Հեռւ եւ չթողեց նրանց սրտերում
Ձկնորսը մահովն իր ստրկական:
Մինչդեռ մատանին՝ վոսկու աշխարհում
Զրնւյց ե դարձել հավիտենական:

1930

ՄԱԳԱՆԱԹՅԱ ՄԻ ՏԱՂԱՐԱՆՈՒՄ

Միջնադարյան մեր ծաղկանկար
Մազադաթյա մի տաղարանում
Դեռ մինչև այսօր մեծաբանքար
Մի անհայտ գրչի տաղ ե ֆուռ:

Պատմում ե տաղը այդ դառնագին,
Վսր մի խեղճ բրուտ՝ ունեք չքնաղ,
Զարմանալի մի գեղեցիկ կին,
Ու մաքուր՝ ինչպես ովկիանի աղ:

Յեվ ահա թովիչ կնոջը այդ
Տեսնում ե արքան ու գերվում խիստ,
Ու կնոջն սոնում, տանում պալատ,
Պալատը մարմար ու բարձրանիստ:

Զի սիրում սակայն կինը նրան,
Ու ցասկոտ արքան, բրուտին խեղճ
Կանչում, տալիս ե խիստ հրաման,—
Փակել կնոջը կարասի մեջ...

Փակում ե բրուտն ու հեռանում...
Յեվ տարիներ են անցնում այնքան,
Յեվ թշվառ կինը հնդ ե գառնում,
Փռչի յե դառնում ինքը, արքան:

Ո՛ր, տխրաթախիճ, սրտակեղեք
Տա՛ղ, վոր ապրում ես զու հավիտյան,
Վսր գրիչն ե քեզ արդյոք թողել
Տաղարանում այդ մազադաթյա:

1933

Խ Ա Վ Ա Ր Ը

Հեղում ե Սեվանա լիճը միգում:
Շուրջը մոռյլ գիշեր, խոլ ու անլույս:
Զրի լեռներն են բիրտ իրար զարկում,
Յեւ ճայն ե կափկափում խեղակորույս:
Պալար կղզու ափին, ստվեր մի սև՝
Նայում ե ջրերին ալեկոծված:
Ու մտորում մոռյլ, սրտով անսեր,
Մի խավար չարությամբ ծանրը լցված...

... Նա տեսնում ե ահա, վոր խմբերով,
Վանքի ուժին հլու՝ հողե հյուղից—
Ուխտ են գալիս փայտե մակույկներով
Շողջողուն աղջիկներ, հարսներ հղի:
Ծովի աղի նման բլուրեղ, ճերմակ
Այն աղջրկան գեղջուկ, թովչուն ու ջերմ,
Վորին վոր ձկնորսն ե գուրգուրել տաք,
Վորին վոր իր սիրտը շատ ե կանչել...

Ու կանչել ե... Իսկ նա՝ մտել ե ներս:
Ուղեցել ե մի սյա՝ բռնել նրան—
Աղջիկը հալվել ե փրփուրի պես:
Յեւ իզուր ե ինքը նայել դռան...
Յեւ խուցի մեջ, մենակ, իր աչքի դեմ
Լռել ե լռությունն արժիճային:
Աղոթքն ե հալածել նրա անդեմ
Վխտացող խոհերը զաճաճային...

— «Մեթն ե, վոր ծածկում ե հանապազոր
Ամեն չար միտք ու մեղք, կրքեր վարար:
Յեւ տերն ինքն ե ներում ամենազոր,
Ու գթությամբ նայում մարդու վրա:
Տուր թողություն, ի՞նչ տեր, ապաշխարում...»
Մրմնջում ե հոգով ալեկոծված:
Ու հանկարծ նա մի չար միտք ե վառում,
Ու մոտենում ափի մակույկին թաց...

Մակույկն որորվում ե ափին անշուք,
Մերթ բարձրանում վերե, մերթ իջնում խոր:
Ու ձեռքը յերկարած՝ թոկից քաշում,
Դնում ավազուտին... Ու մի դողով,
Պոկում ե մակույկի կողը տախտակ,
Յեւ ուղու՛մ ե գնալ՝ ուղիղ դեմից—
Մոտենում ե ինչ վոր սավեր դանդաղ,
Դեմքին նույն ժպիտը միշտ միամիտ...

Մոտենում ե նրան՝ ձկնորս տղան:
— «Հա՛յր սուրբ, պիտի գնամ Յամաքաբերդ»:
— «Աստված ոգնակա՛ն քեզ, Մեջբրդ՝ վահան:
Յեւ կոներդդ ամուր չքանդվող բերդ...
Բայց այս խավար ժամին...» — «Վոչինչ, հայր սուրբ...»
Ու նայում են մութում նրանք իրար:
Մեկը դեպի մոռյլ խուցն ե վազում,
Մյուսը մտնում ե ջուրը վարար...

Յամաքաբերդ գլուղում խեղճ ձկնորսին
Աղթում ե աղջիկն իրա մտքում,
Զմոլորի տղան ջրում անսիրտ,
Սպասում ե ահա նրան անրուն.—
Սպասում ե սիրով, ճրգի դեմ,
Վորի շողն ե նայում դեպի կղզին:
Ահա, հիմա կգա ձկնորսը թեն,
Ու կրերի քաղցր ժամեր հույզին...

Ճրագը մութ գյուղից լուռ, ակընդետ,
 Մերթ պեծին է տալիս, մերթ ազոտում.
 Արդեն կորալ վանքը մութում անհետ.
 Այնտեղ լուռ է, վոչ վոք չի ազոթում.
 Աչնան խող քամին է, վոր այեծուկի
 Ջրի անեղ լեռներ հանում յերկինք.
 Յերևում են մի սրահ աստղերը ցուրտ
 Յեւ ամպերում խեղդվող մի շեկ մահիկ...

Սահում է մակույկը դժժաբությամբ.
 Ու կորչում է թանձրը թուխսի միջում.
 Ներքեում լոկ ջուր է. վերևում ամպ,
 Յեւ նորից քամին է սուր դողանջում...
 Յեւ հանկարծ, ջրերի արշավի դեմ՝
 Պոկվում է տախտակե կողը, ու լի
 Ջուր է լցվում անզուսպ Մակույկն արդեն
 Դառնում է յերերուն, անվարելի...

Ու կովնում է տղան... Ու կատաղած
 Ջուրը շրպտում է թիյը մյուս.
 Ու թիյերը արդեն ձեռքից փախած՝
 Կորչում են ջրերում, կորչում անհույս...
 Ու կովնում է տղան թևերով պիլի,
 Բարձրանում է կատարն, իջնում անդունդ...
 Թաղվում ալիքի տակ, յեղնում կրկին
 Ու թևերով իրա ճամբան հարթում...

Ու կովնում է տղան... Կովում կրկին
 Ջրերի դեմ այգ խենթ ու վարարուն.
 Ու կուրծք տալով վերջին մի հորձանքի՝
 Նրա մեջն իր վերջին քաղ մարում...
 Ու մի վայրկյան անա նրա մտքում
 Փայլվում է մի վերջին կրակ.
 Ահեղ ալիքների արշավը կույր,
 Նրան խոր սուզում է ջրերի տակ...

... Այսպես կորալ այն խեղճ ձկնորսն անհետ
 Բայց նրա լեզենդը մնաց անմեռ.
 Աղջիկը, ծովափին, լուռ, ակընդետ
 Ձկնորս աղային է սպասում դեռ...
 Յեւ ասում են, վոր յերբ ջրերը հորդ
 Ալեկոծված ափն են հանում նրան՝
 Ցամաքաբերդի տակ, ծովափի մոտ,
 Լուռ գրկում են յերկու հոգի իրար...

1927

ԲԱԼԼԱԴ ԶԿՆՈՐՍ ՄԵԶԻՏԻ, ԾՈՎԻ ԱՂԶԿԱ
ՅԵՎ ԱԼՏԱՐ ՔԱԳԱՎՈՐԻ ՍԱՍԻՆ

Զահել մի ձկնորս կար
Իր անունը Մեչխա.
Ուներ նա մի ուռկան
Ու փայտե մի խրճիթ:

Մի անգամ այս ջահել
Ձկնորսը լուռ-լուին
Նստած սուր նայում է
Ծփծփացող ջրին:

Նայում է շվարած՝
Տեսնում՝ ջրից վճիտ
Դուրս է գալիս հանկարծ
Մի հրեղեն աղջիկ:

Աչքերը փրբուղե,
Դեմքը սխալ-սպիտակ,
Ծովի կանաչ սեղը
Գլխին, իբրեւ պաակ:

Նա ասում է.— «Ձկնորս,—
Շատ եմ սիրում յես քեզ.
Ա՛յ, իմացիր, մի որ՝
Տունըդ պիտի դամ յես»:

Ձկնորսն շտապում է,
Վոր բռնի աղջրկան.
Աղջիկը սուղվում է,
Թողած դատարկ ուռկան:

Տղան մնում է լուռ,
Մինչ յեղնում է լուսին.
Ու տուն դառնում տխուր,
Դատարկ ուռկանն ուսին:

Տուն է դառնում, անհույս,
Տեսնում, վոր տան մթից
Շող է տալիս մի լույս
Փոքրիկ լուսամուտից:

Տեսնում տունը մաքուր,
Կարգին, վոնց վոր պալատ.
Ու պես-պես կերակուր
Ու հետն ել հացն առատ:

Զարմացած ու մոլոր
Նայում է իր շուրջը.
—Ա՛յ քեզ հրաշք իսկ վոր,
Այս է ասում թե հե՛

Տան անկյունից անյույս,
Ինչպես լուսինն ամպից՝
Դուրս է գալիս մի կույս՝
Արևի պես անրված...

Զի հավատում աչքին
Տղան վոնց յերազում,
Սիրող ու քնքշազին
Այս խոսքերն է լսում:—

—«Յեւ հեռացա ծովից
Քո լավ սրտի համար,
Վեր հուրը խրճիթիդ՝
Պահեմ միշտ վա՛ռ, անմա՛ր:

Ծովում ամեն ինչ կար,—
Սեր ու հարստություն,
Բայց յես փնտոեցի կյանք՝
Քո այս դուր խրճիթում...»:

Նայում ե ձկնորսին,
Ու ձկնորսն էլ նրան.
Մինչև ձեզը լույսի՝
Գուրգուրում են իրար:

Բայց աղբառն իր որում
Միշտ անբա՛խտ ե, անկա՛ր,
Քանի վոր աշխարհում
Տեր ու թագավոր կա:

Յեվ աշխարհում այն հին,
Ինչպես մթին ուր՝
Իշխում եր իր զահից
Ալտար թագավորը:

Գեղեցիկ եր նա շա՛տ.
Ջահեղ՝ ինչպես դարուն.
Բայց սիրտը չա՛ր, դաժա՛ն.
Միշտ ուզում եր արյուն...:

Մահվան պահին անգամ
Մնաց արյան ծառավ.
Ափսոսաց, վոր սակայն
Սշխա՛րհը չը կերավ...:

Մի որ թագավորն այս
Պատշգամբից իրա՝
Նայում ե փայտե պարզ,
Դուր խրճիթի վրա:

Մեկ էլ տեսնում ե ի՛նչ,
Խրճիթից ձկնորսի՝
Մի կին ե դուրս գալիս,
Ինչպես լիալուսին

Դեմքը սիրուն, չքնաղ.
Հասակը ձկուն ծառ.
Սպիտակ ու շարժող,
Ջյունի՝ նման պայծառ:

—Հե՛յ, ծառաներ, յեկե՛ր,
Կանչում ե նա անեղ,—
Առե՛ք նիզակ ու տեղ,
Առե՛ք նեւ ու աղեղ:

Այս խրճիթում յես մի
Կին տեսա վոնց արև.
Թռե՛ր, ինչպես քամի,
Իսկույն այստեղ բերե՛ք...:

Ձի անցնում ակընթարթ՝
Խրճիթ են շտապում.
Ջարդում թե դուռ, թե պատ
Իրար վրա թափում...:

Իսկ ձկնորսին անուժ՝
Մարդիկն այդ զինավառ՝
Բռնում, դուրս են անում
Մի աշխարհից-աշխարհ...:

Ու տանում են սիրուն,
Կնոջը լուսերես.
Թագավորը նայում
Յեւ շատում ե այսպես —

—Ո՞վ ես, չքնա՛ղ եյակ,
Ասա՛ ինձ, ո՞վ ես դու.
Ի՞նչ ես շինում մենակ,
Փայտե գորշ խրճիթում:

Յեկ իմ սլախտն առնիշտ,
Վայելիր փառք ու սեր.
Այս ծիրանին կարմիր՝
Տալիս եմ քեզ նվեր...

Հաղցնում են իսկույն
Հաղուստներ թանկագին.
Ու նրան հռչակում
Թագավորի նոր կին.—

Թագավորն էլ նույն ժամ
Իր յերկրին բովանդակ
Դրում ե ցնծության
Մի մեծ հրովարտակի—

Հնդ ե նվեր տալիս
Իշխաններին, վոժանց.
Փնդ ե նվեր տալիս,
Շքանշան ու գանձ...

Ու դառնում ե հիմի
Այսպիսի բան ասում.—
—Դու, իմ նձր թագուհի,
Ընտրիր, ի՞նչ ես ուզում:—

—Յեւ չեմ ուզում վնչ գահ,
Վնչ փառք, վնչ սեր, վնչ սուր.
Իմ ձկնորսի աղքատ,
Դորշ խրճիթն եմ ուզում...

Յեւ տուր ինձ, թագավոր,
Իմ սիրած ձկնորսին.
Կլինեմ բախտավոր
Աշխարհիս յերեսին:

Թագավորն ամենի՝
Պիտ ասում ե այսպես.
—Կամ մահ, կամ թագուհի,
Ընտրիր՝ վորը կուզես...

Յեւ ինչվոր էլ անում
Կինը խոսք չի տալիս.
Որերով լուռ մնում,
Թախծում ե ու լալիս.

Միտք ե անում, խոր միտք,
Ալտար թագավորը,
Վոր մի հնար գտնի՝
Տխուր չանցնի ուր.—

Միշտ խնձույք ե անում.
Նիզակախաղ, հանդես.
Կինը լուռ ե մնում,
Անտարբեր՝ քարի պես.

Կատաղում ե, գոչում
Թագավորը ցապկոտ.
Ապա շտապ կանչում
Ծառաներին իր մոտ:

—Հէյ, ծառաներ, յեկեք,
Այս համառ ու անխելք
Կնկանը շուտ տարեք,
Մուժ զնոյնը գցեք:

Ու տանում են զցում
Ջնդանը ահալի,
Որը մի բաժակ ջուր,
Մի կտոր հաց տալիս—

Չարհարում են ախրան
Անողնական գերուն,
Բայց նա կրկին անդամ
Դառնում է լավ, սիրուն:

Գալիս թագավորին՝
—Մեր թագավոր, ասում,—
Ծեծում ենք՝ նա նորից
Ձկնորսին է ուզում:

Միտք է անում, խոր միտք,
Թագավորը հզոր,
Վերջը վնուկից մի
Լավ խորհուրդ է ուզում:

Ու բերում են ել յետ
Ապարանքը նրան,
Բայց չի ազդում յերբեք
Կախարդանքը վրան...

Կինը հպարտ կանգնում
Յեւլ ասում է ախպես,
—Թագավոր մեծանուն,
Ահա, ասում եմ յես.

—Ինչ ուզում ես՝ արա՛,
Ուզում ես տուր սրի,
Բռնիւր, գցիւր կրակ,
Սիրտը պիտի սիրի...

Միտք է անում, խոր միտք,
Թագավորը հզոր,
Վերջը վնուկից մի
Լավ խորհուրդ է ուզում:

Յեւլ ահա հար, նախանձ,
Իր արհեստին սովոր
Կուզ վնուկը կախարդ՝
Ասում է.—Թագավոր,—

Ես եմ գուշակում յես,
Քո գլուխը վկա.
Թե վոր փորձանք դա քեզ՝
Ես կնկանից կզա...

Փրփրում է այստեղ
Թագավորը ախրան.
Ասում՝—ծնվը նետել
Այդ աղքատի կնկան:

Ծառաները գնում,
Ջնդանից հապշտապ
Խեղճ կնոջը հանում,
Քաշ են տալիս ծովափ:

Ու բարձրաբերձ ժայռից
Գցում ծովն անեղերը...
Բայց նա նորից, նորից
Միշտ յերգում է մի յերգ—

—Յեկ, իմ ձկնորս տղա,
Յեկ դու սեր իմ մաքուր.
Ապրիլ իմ բյուրեղյա
Հայն ծովի տնակում:

Շինված է տնակն այս
Մարմար աղից ծովի.
Սերն ազատ է ու սլաքի,
Հմայիչ ու թնկիչ...

Յեկ, իմ ձկնորս աղբատ,
Մտիլ ծովը խորունկ.
Ուր վոչ թաղավոր կա,
Ուր վոչ տեր ու ստրուկ...

1933

ՍԻԱՄԱՆՏՈ ՈՒ ԽԱՋԵԶԱՐԵ

Նվիրում եմ նորս, Ս ա հ ա կ Մ ո վ ս ի ս յ ա ճ ի ն,
Առաջին Ուսուցչի:

Սիամանտոն յերազի մեջ
Մատանի տվեց խաջեզարեյին
Խաջեզարեն՝ յերազի մեջ
Մատանի տվեց Սիամանտոյին:—

Մեկ մեկի յերազով
Սեր տվին, սեր առան,
Սիամանտոն սիրեց խաջեզարեյին,
Խաջեզարեն՝ Սիամանտոյին: •

Բարի լուսը բացվի ձեզ վրա,
Բարի լուսը բացվեց Սիամանտոյի վրա.
Կտրիճն հեծավ հեշինքոգ*) ձին,
Քշեց, կորավ դումանի մեջ,
Կանգնեց մի մեծ ելի**) առաջ,
Մտավ մի պառվուկ կոն***):

Կոնը թնդում եր
Դհուկ—զուռնի ձենից...

— Մամիկ,—ասաց Սիամանտոն,—
Ես լինչ դհուկ զուռնի ձեն ե:

Պառաջն ասաց.
— Վճրդիս, խաջեզարեյի հարսանիքն է,
Նրա հարսնառն յեկել է,
Քեֆ է, յերեք ցերեկ ու յերեք գիշեր:

*) Սպիտակ—վոսկիկոյն.

**) Յեղ.

***) Վրան.

Սխմանտուն ասաց.

— Այ սրտով մամիկ, խղճա՛,
Առ ես մատանին,
Տար ես մատանին խաջեղարեյին:

Հանեց Սխմանտուն յերազափոխ մատանին:
Պառաֆն յեկավ փոտքի,
Առավ նախշուն թաշկինակ,
Մեջը լցրեց անկուտ չամիչ,
Մատանին խառնեց անկուտ չամիչին,
Գնաց խաջեղարեյի մոտ:

Խաջեղարեն նվերն առավ,
Մատներով խառնեց անկուտ չամիչը,
Հետը խաղաց.
Մեկ ել աչքն առավ յերազափոխ մատանին,
Են ճանաչեց մատանին.
Սրտովը մեկ ան թաշեց,
Աչքերը մթնեցին,
Թուլցա՛վ, ուշքը գնաց:

Պառավը մեկ ձեռքը զրեց խաջեղարեյի աչքերին,
Մեկիկ ձեռքով առավ գետին ընկած զուխը.
Մորմորելով ասաց.

— Թող քոռնա՛ն աչքերս, խաջեղարե,
Վեր կաց, ուշքի՛ յեկ,
Ի՞նչ յեղավ, ի՞նչ տեսար,
Ի՞նչը զարկեց քեզ, խաջեղարե:

Պառավի ձեռք սլաղ եր.
Ձենը՝ մոր ձենից անուշ.
Պաղ ձեռից ու անուշ ձենից՝
Զարթնեց խաջեղարեն:

Ասաց.

— Մամիկ, խաջեղարեն քեզ մատաղ,
Ասա՛, զխտես ես մատանու տերն ուր ե:

— Եդ մատանու տերն՝ իմ տանն ե:

Խաջեղարեն կարմրեց,
Վռնց փոր քաֆուր վարդը,
Խաջեղարեն թեթեցավ,
Վռնց փոր Սխմանա հովը:

— Մա՛միկ, մա՛միկ,—ասաց խաջեղարեն,
Իմ հարսնառն յեկել ե,
Յերեք ցերեկ ու յերեք գիշերն անցավ,
Գնա՛, Սխմանտոյին ասա՛
Մեկ որ կա ու մեկ հնարը՝
Վաղը, առափոտ, մորս գերեզմանին ուխտ կերթամ,
Մենա՛կ կերթամ,
Թող դա ենտեղ, ենտեղ ինձ տեսնի:
Գնա՛:

Պառաֆն յեկավ տուն, ասաց.

— Վաղը, առափոտուն, խաջեղարեն ուխտ կերթա.
Իր մոր գերեզմանին ուխտ կերթա,
Մենակ կերթա.
Ասաց,—Թող դա ենտեղ իրար տեսնենք:

Սխմանտուն գիշերն աչք չփակեց.
Գիշերանց գնաց խաջեղարեյի մոր գերեզմանին,
Շատ նայեց խաջեղարեյի ճամբին,
Աչքերը քնով ծանրացան,
Արան*) քաշեց զլիւին, քնեց:

Շատ քնեց, բիչ քնեց,
Ինքն ու իր քունը զխտեն:

*) Մազոտ կիսավերարկու.

Առավոտ լուսուն՝
Յեկալ խաջեղարեն մոր գերեզմանին,
Տեսա՛վ՝ Սիւմանտոն քնել էր,
Շատ կանգնեց, շատ նայեց,
Ձեռք չբռնեց՝ ձեն տա Սիւմանտոյին:

Սիւմանտոն քնե՛լ էր, խո՛րը քնել էր:

Շատ ֆառաց. շատ նայեց խաջեղարեն,
Յերես դարձրեց քնածից, կռա՛ւից.
Մի գույգ վոսկե վեգ հանեց ծոցից—
Դրեց Սիւմանտոյի ջերն ու գնաց:

Արեւ կեսուր նշնեց,
Վոր արեւ կեսուր նշնեց՝
Սիւմանտոն քնից յեկալ.
Շուրջ բոլորը մարդ չկար,
Դուրս ձեռնեց, մալուլ*) դարձաւ պառավի կոնը:

Մալուլ էր Սիւմանտոն,
Վոնց վոր Սիւմանա սև ամպը.
Մալուլ էր Սիւմանտոն,
Վոնց վոր աշունքվա սև որը:

Պառա՛ն հարցրեց.
— Տեսա՛ր, վորդիս:

— Մա՛միկ,—ասաց Սիւմանտոն,
Դիշերանց գնացի,
Բունն ինձ հաղթեց, քնա.
Աչք բաց արե՛լ՝ շուրջ բոլոր մարդ չկար:

Մալուլ էր Սիւմանտոն,
Վոնց վոր Սիւմանա սև ամպը.
Մալուլ էր Սիւմանտոն,
Վոնց վոր աշունքվա սև որը:

*) Մալուլ—տխուր, թախծոտ.

Պառա՛ւը միտք արալ, միտք, ասաց.
— Վորդիս, շատ միամիտն էս,
Մտիկ տուր քո ծոցն ու ջերը:

Սիւմանտոն մտիկ տվեց ծոցն ու ջերը,
Մի գույգ վոսկե վեգ հանեց ջերից...

— Տեսա՛ր, վորդիս.
Խաջեղարեն քեզ քնից չի հանել,
Նշա՛ն է թողել խաջեղարեն:

Մտիկ տվեց Սիւմանտոն վոսկե վեգերին,
Մտիկ տվեց, գլուխն որորեց.
Բան չիմացա՛վ. ասաց,
— Ես վեգն ինչի՛ նշան է, մամի՛կ:

Մտիկ տվեց պառա՛ւը վոսկե վեգերին,
Մտիկ տվեց, ասաց.—
— Եդ նշան է թե՛ դու յերեխա՛ յես,
Սերը քո բանը չե՛,
Գնա, յերեխանց հետ վեգ խաղա:

Ամաչեց Սիւմանտոն:
Գու՛յն տվեց գու՛յն առա՛վ.
Լացեց, աղաչեց,
— Գնա՛, մամիկ.—ասաց. գնա՛ մի անգամ ե՛լ՝
Թող վերջին խոսքն ասե խաջեղարեն:

Գնաց պառա՛ւը, տեսա՛լ խաջեղարեյին,
Դարձա՛վ. ասաց
— Թե վոր Սիւմանտոն տղամարդ է,
Թե վոր սիրելի գիտե, թող իմանա՛
Վաղը ինձ կտանեն,
Թող հեծնի հեշինբող ձին,
Ուսին զցի նետ աղեղ,

Դա, կանգնի ճամբու վրա,
Արժըվի պես ճեղքի, ժանի ձիավորները մեջ,
Խլի ինձ, դնի հեշինքողին,
Քշենք հասնենք Սեփանա գլուխ,
Կորչենք մուժ ու դուժանի մեջ,
Ետեղ մնանք, սե՛ր տանք, սե՛ր առնենք:

Բարի լուսը բացվի ձեզ վրա,
Բարի լուսը բացվեց Սիամանույի վրա.
Կտրիճն հեծավ հեշինքող ձին,
Քշեց հեշինքող ձին,
Գնաց, գնաց կանգնեց ճամբու վրա:

Յեկավ հարսնառը, հետը հիսուն ձիավոր:
Սիամանունը քշեց հեշինքող ձին,
Կեծակի պես՝ ցրեց հիսուն ձիավոր,
Մի ձեռը գցեց Խաչկարեյի փափուկ մեջքը,
Բռնեց դրեց հեշինքողին,
Քշեց, քշեց:

Հիսուն ձիավոր ընկան յետև,
Հիսուն նետ աղեղով զարկեցին.
Սիամանուն իր նետ աղեղով՝
Հիսուն ձիավոր ցրեց:
Հիսուն ձիավոր ընկան յետև,
Հիսուն նետ աղեղով զարկեցին.
Սիամանուն հեշինքող ձիով
Հիսուն ձիավոր ցրեց:

Յետ դարձավ,
Գրկեց Խաչկարեյին, ասաց.
— Խաչկարե, ետեղ հիսուն ձիավոր չկա,
Ետեղ մի կտրիճ կա, ո՞վ ե:

— Եդ ե՛ն ե, իմ Սիամանուն,
Ումից դու խեցիլը ինձ...

Իջավ Սիամանուն հեշինքող ձիուց,
Արան ծալեց չորս տակ,
Նստեցրեց Խաչկարեյին,
Ել յետ հեծավ հեշինքող ձին,
Դարձավ կոտորեց հիսուն ձիավոր,
Դարձավ կոտորեց հիսուն ձի.
Դեմ դիմեց Սիփանա մուժը:
Ետեղ, Սիփանա գլխին՝
Խաչկարեյի ծնկան՝ խճրը քնեց Սիամանուն:

Անուշ քնի մեջ եր Սիամանուն,
Մեկ ել Խաչկարեն դողաց, կծկրվեց.
Քնից վեր թռավ Սիամանուն.
— Ի՞նչ տեսար, իմ աչքի լույս Խաչկարե,
Ի՞նչ պատահեց, ի՞նչի կգողաս:

— Հրաշք բան տեսա, իմ կտրիճ,
Քառսուն վայրի յեղներ յեկան ջուր խմելու,
Նրանց հետ մի կով կար:
Կովի բացին յեղները,
Քառսուն յեղներից կովը խլեց հեշինքող յեղը:
Քե՛զ հիշեցի, ի՞նձ հիշեցի,
Հիշեցի քո սպանած հիսուն կտրիճները,
Սիրտս դող ընկավ:

Սիամանուն մարդուց խլե Խաչկարեն,
Յեղից վախենա Սիամանուն:

Յեկավ կտրիճը, առավ նետ աղեղ,
Հասավ հեշինքող յեղան,
Զարկեց նետ աղեղով,

Քաղից գլուրեց հեշինրոզ յեղան.

Դանալին առավ, վազեց՝ վիզը կտրի,

Յեզը մոռաց, հասավ Սիամանտոյին,

Պոզով հարեց, գլուրեց ժեռից ցած Սիամանտոյին,

Գցեց կաղնու ցցի վրեն,

Յիցը խրվեց կանակը. չորս թիզ կրծքից գուրս յեկավ:

Գնաց խաջեղարեն Սիամանտոյի յետևից,

Գնաց, կեցավ ժեռ քարի գլուխը.

Տեսավ հեշինրոզ սպանված յեղան:

Ենտեղից կզար Սիամանտոյի տնքոցը,

Ենտեղից տեսավ նետ աղեղը.

Վազեց առավ նետ աղեղը,

Վողրաց, խաղով լացեց.

— Սիամանտո, ինչի՞ ընկար վայրի յեղան յետև,

Ա՛խ, մի՛ տըա, Սիամանտո, մի՛ տըա:

— Մի՛ լա, իմ խաջեղարե՛, մի՛ լա,

Քո լացը ինձ ալելի ցավ ե, մի՛ լա:

— Սիփանա սարի գլուխը փոթորիկ ե,

Սիամանտո. քո նետ աղեղը արծաթից ե.

Չե՞ քեզ ասի, Սիամանտո՛ մի՛ գնա.

Քո նետ աղեղը ցած դիր, մի՛ գնա,

Վայրի յեղան յետևից մի՛ գնա,

Թող յերթա սեր անի, ապրի, մի՛ գնա:

Սիփանա սարի գլուխը գուժան ու մուժ ե,

Սիամանտո՛, քո նետ աղեղի ձենը թեժ ե,

Եսքան ժամանակ. յարար, ո՞վ ե լսել՝

Վորսը վորսորդին սպանե:

Քեզ ասի՛ Սիամանտո, մի՛ գնա,

Թող վայրի յեզը, մի՛ գնա,

Թե քեզ վորս եր պետք, յես վորս չե՛լի, Սիամանտո:

Սիփանա սարի գլուխը ժեռ ու մացառ ե,

Քամին կփչե սարից, մահու պես սառն ե:

Սիամանտո՛, ճամբա տուր, գամ,

Ճամբա տուր գամ, քեզ հետ հողիս տամ—

Ա՛խ, բահ ու թիակ բերե՛ք, ապառաժ-քարեր շրջե՛ք,

Խաջեղարեյին ու Սիամանտոյին քարերի տակ թաղե՛ք:

Ես խաղն ասաց խաջեղարեն,

Գցեց իրեն բարձր ժայռից, նվազ ասավ,

— Ի՛մ Սիամանտո՛...

Սիամանտոյի ձենը արձագանք տվավ,

— Ի՛մ խաջեղարե՛...

...Ու լռեցին...

Մեռան Սիամանտոն ու խաջեղարեն:

1923-1933

ՎԱՐՄԵՆԵՐԻ ՇԵՏ

ՀԱՅՆԵՅԻՑ

Կյանքն ու աշխարհը մաշվել են... վեր կենամ,
Գերմանացի պրոֆեսորի մոտ գնամ.
Միմիայն նա՛ կարող ե մի ճար անել,—
Կը հնարի անուններ ու սխտեմներ,
Վորը հիմա աշխատանքովն անդադրում՝
Տիեզերքի ծակ տեղերն ե կարկատում...

1931

ՀԱՅՆԵՅԻՑ

Մինքն չգագարիր կյանքում—
Բո սիրող սրտով սիրալիտ,
Թե նրա աչքերի խորքում
Կամ սեր մի պահած քեզ համար:

Կամ մինքն նրա հոգուն մերձ
Չեղար դու վոչ մի ժամանակ.
Չէ վոր սիրային գործի մեջ՝
Մա՛րդ եյիր և վոչ... ավանակ...

1982

ԼՈՐԵԼԱՅ

Հայնե

Չեմ հասկանում. յես անվերջ
Համակվում եմ ախրությամբ.
Ամբողջ որը մտքիս մեջ
Շրջում եմ մի հին հեքիաթ:

Ողբ թարմ ե, կիսամութ.
Հոնոսոն ե հոսում մեղմ.
Պսպրդում ե սարը լուրթ
Վերջալույսում վոսկեղեն:

Քարաժայռի վրա մեծ
Նստած ե մի չքնաղ կույս.
Վոսկեվորված՝ սանրում ե
Իր մաղերը վոսկեհյուս:

Վոսկի սանրով ե՛ր ունրում,
Յեմ յերգում ե մեղմաղին,
Այնքան բնոցը ե թրթրում
Նրա քնքույշ մեղեդին:

Մինչ լուգորդը, նավակում,
Դյուլթված դյուլթի յերգիցն այդ,
Քարաժայռը չի տեսնում,
Նայում ե վերը անթարթ:

Չգում եմ, վոր լուգորդին
Ուղեմուր նավակով՝
Կտա շուտով կորուստի
Լորեա՛յը իր յերգով:

1981

Լ Ե Գ Ե Ն Դ

Գյոթե

Ասորում եր սուրբ մարդն անապատի մեջ,
Այծի վոտքերով ֆալիլ մի անդամ

Նրա մոտ գնաց և այսպես զիմեց.—

—«Աղոթիր, սուրբ մարդ, վոր աստվածն արդար՝

Դրախտը դեմքս բաց անի, զթա,

Ֆալիլերին ել ասպատաբան տա».

Այնժամ սուրբ մարդը այդ զարմանալի՝

Ջարմացած գոչեց.—«Ֆալիլ իմ սիրելի,

Բեզ համար յես վոնց պիտի աղոթեմ,

Այծի վոտքերով հարմար ե միթե

Բազմես զբախտում, հրեշտակների մեջ...».

Ֆալիլը վորոտաց.—«Բայց վոնց ե լինում,

Վոր իշազըլուխ պարոններն անվերջ—

Շարքերով դեպի զբախտ են գնում...».

1932

Փ Ա Ն Ս Տ Ա Կ Ա Ն Ը

Լեռնոց

Փախչում եր Հարունն յեղնիկից արագ,—

Արծըլից փախչող նապաստակը քան.

Փախչում եր, ահա սրտում ծվարած,

Այն դաշտից, ուր քաջ չեքքեզներն ընկան—

Հայրն ու հարազատ յեղրայրներն յերկու,

Հանուն նամուսի և ազատության՝

Անարգ թշնամու սրերիցն անգութ,

Դուլաներն իրենց փոշու մեջ գտան—

Նրանց վրեժը արյուն եր ուզում,

Բայց նա մոռացած և՛ պարտք, և՛ ամոթ,

Կովի մեջ թողած հրացան ու սուր՝

Փախչում եր իրա ծանոթների մոտ:

Յեվ որը մթնեց. խավար դաշտերին

Ճերմակ ծածկոցով ծածկեցին հանդարտ

Բարակ մշուշն ու ամպերը բարդ-բարդ.

Փչեց գեփյուղը ցուրտ արևելքից

Յեվ մարգարեյի անապատին այդ՝

Կանգնեց լռակյաց լուսինը վոսկի.

Անգութ ծաբավից ուժասպառ յեղած,

Դեմքից սրբելով քրտինք ու արյուն,

Ժայռերի միջի աուլը քնած՝

Նա տեսավ լուսնի պայծառ լույսերում.

Մոտեցավ հանդարտ ու զաղտազողի,

Շուրջը հանգիստ եր ու խոր լուռությոն.

Նա՛ յեր, վոր միայն կովից կատաղի՝

Մազապուրծ յեղած, յես եր գալիս տուն:

Յեւ շտապում եր մի ծանոթ տան կողմ,
 Տանն եր տան տեղը ու լույս եր վառվում—
 Ու գոտեպնդված, լուռ անցավ շեմքով,
 Վերջան վոր նրա ուժերն են ներում:
 Նա մոտ ընկեր եր Սելիմին առաջ,
 Սելիմն յեկողին լավ չճանաչեց.
 Վերավոր ընկած անկողնի վրա
 Մեռնում եր մենակ... ու հազիվ հնչեց.—
 ... «Մեծ ե արհաւիր, նա իր լուսավոր
 Հրեշտակներին ասաց, վոր փրկեն
 Կյանքըդ վերահաս մահից թունավոր.
 Յեւ՝ հանուն փառքի...

Ի՞նչ նորութիւն կա՞.—
 Հարցրեց Սելիմն ու իր թախծալի
 Կոպերը բացեց ու աչքերն առկայծ...
 Յեւ փայլփրկեց մի լույսի հուր-կրակ
 Նրա հայացքում... Ու ահա կրկին
 Արշունը խաղաց յերակ առ յերակ
 Վախճանին հասած մեռնող մարտիկի...

— «Սելիմ, յերկու որ կովեցինք կիրճում,
 Յեղբայրներս ընկան, հայրս ել նրանց հետ —
 Ինչպես վորսկանից զաղանն ե փախչում՝
 Յես թագնւմեցի անապատի մեջ.
 Յեւ փախա ահա սուր-սուր քարերի,
 Փշերի միջով, արնոտ վոտքերով,
 Խենթ վարագների, սոված դալերի
 Ու ինձ անձանոթ, անհայտ հետքերով.
 Ընկնում են մերոնք... Թշնամին չորս կողմ...
 Ընդունիր դու ինձ, ով իմ հին ընկեր.
 Մարգարեն վկա՝ լավութիւնը քո
 Յես չեմ մոռանա, մինչ հոգն ինձ ծածկե...»
 Ու մինչ Սելիմը հիվանդ, մահամերձ,
 Ասաց, — «Դժուր կորիւր, անարժան, անա՛րդ—
 Վնչ ապաստարան, վնչ որհնող խոսքեր—
 Սելիմը չունի վախկոտի համար...»:

Հարունը լցված թագուն ամթով,
 Տանջվելով այրող այդ նախատինքից,
 Հանգիստ լուծթյամբ, Սելիմի մոտով
 Անցավ և ապա դուրս սողաց շեմքից:
 Այդ ծանոթ տնից պոկվելով անդարձ,
 Նա կանգ առավ լուռ, մտախոհ, տրտում,
 Անցյալ որերի յերազներն, հանկարձ,
 Ջերմ համբույրներով զարթնեցին սրտում,
 Վառեցին նրա ճակատը սառած,
 Թվացին աչքան քնդցը, լուսակերտ,
 Ու ահա, մութից լուռ, թևատարած,
 Ժպտում են նրան յերկու հուր աչքեր.
 Յեւ նա մտածեց.— Ո՛ր, սիրվում եմ յես,
 Նա ինձանով ե ասլում ու շնչում:
 Յեւ ուղեց մտնել... բայց լուծթյան մեջ
 Ահա հինավուրց մի յերդ ե հնչում,
 Հարունը՝ զույնն ե զցում լուսնի պես—

«Լուսինն ե լողում
 Հանգիստ ու խաղաղ,
 Ռազմի յե գնում
 Քաջասիրտ տղան.
 Հրացանն ե լցնում
 Իգիթը անաս.
 Աղջիկն ասում ե՝
 Սիրելիս, գնա՛
 Յեւ արեւելին
 Յեւ մարգարեյին—
 Աղոթիւր կրկին
 Դու հավատարիմ
 Ով վոր վհատվի
 Թշնամուց, մենակ,
 Նա կնախատվի,
 Կմեռնի անարգ:
 Լուսինն ե լողում
 Հանգիստ ու խաղաղ.
 Ռազմի յե գնում
 Քաջասիրտ տղան»:

Հարունը, սակայն, մենակ, տխրադեմ
Գնում է ահա ուղին իր կրկին.
Յեւ արտասուքի յերկու մեծ շիթեր
Թերթերունքներից լսկնում են կրճքին.
Ահա հայրական խրճիթը ծանոթ,
Վորը փոթորկից ծովել է, կրքել,
Լցված հոր հույսով, կանգնեց նրա մոտ.
Յեւ պատուհանն է սկսում թակել:
Այնտեղ պառաված մայրն է իր բարի,
Վորը աղոթք է անում ջերմեռանդ.—
Սպասում դարձին իր գավակներին,
Յեւ վոչ թե մենակ Հարունին, նրան:

—«Մայրիկ, դուրս բաց... խեղճ պանդուխտ եմ, յես,
Քո Հարունն եմ յես, քո կրտսեր վորդին.
Ռուսի զնդակներն այրում եյին մեզ,
Յես յեկա քեզ մոտ...»

—«Յեւ մենակ»:

—«Մենակ»:

—«Իսկ ուր են հարբդ, քո յեղբայրները...»

—«Ընկա՛ն—Մարգարեն նրանց մահն սրհնեց,

Իսկ հողիները՝ հրեշտակները

Տաքան զեպ յերկիրը...»:

—Վրեժառու չեղա՞ր.—«Վրեժառու չեղա՞ր»:

Բայց յեա՝ նետի պես թռա լեռները.

Յեկա, վոր չղզաս քեզ վշտոտ, մենակ,

Սրբեմ աչքերից քո արցունքները»:

—Լո՛ւր, մ. լո՛ւր, խորամանկ զյավուր.

Դու փառքով մեռնել չկարողացար.

Թող խինդ չղգա ել քո մայրը ծերուկ.

Հեռացի՛ր, գնա ուզում ես ուր վոր:

Դա՛րձ փախտական, դու ստորացած,

Դու իմ վորդին չես, այլ վախկնտ, սարսկ...

Ու լոեց մայրը: Ու թշվառ վորդու
Շուրջը ծավալվեց լուսթյունը քար.
Պաղատեց վորդին, հառաչեց արտում
Պատուհանի տակ յերկար ու յերկար.
Ու անհույս, իրա խանչալը մեկից
Խրեց սրտի մեջ... Ու այսպես սրբեց
Հետքերն ամոթի ու նախատիքի
Յեւ առավոտյան մայրը չկատեց՝
Սառնասիրտ հայեց վորդու դիակին,
Վորն արգալներեց համարված անսուրբ.
Հողում չգտավ հանդիստ ու չիրիմ.
Յեւ շունը նրա խորունկ վերքերի
Լերդացած, կարմիր արյունն էր լիզում.
Յեւ մանուկները ծաղրանքով իրանց
Անարգում եյին դիակը սառած.
Յեւ ստոր՝ մահն ու անկույթը նրա՝
Ազատության վառ յերդկրում մնաց:
Յեւ մարգարեյից՝ Հարունի հողին
Սարսավով լցված փախչում է հեռու.
Ու մինչև այսօր շրջում է կրկին—
Կովկասի անհատ, բարձր սարերում.
Յեւ լուսամուտն է, վաղորդյան պահին,—
Թակում կամացուկ, վոր տունը մտնի,
Բայց հենց լսում է ձայնը զուրանի՝
Թռչում է զեպի նա մուր չորից,
Ինչպես վոր փախավ մահից ու սրից:

1933

Ֆիրդուսու հազարամյակին

Կավերվեն շներեր, մոխիր կլինեն,
Արեւն ու անձրեւ գույնը կտանեն.
Սակայն, իմ յերգի շներքը բարձրաբերձ՝
Ձի՛ կորչի անգամ մի նշանախեց.
Կանցնեն դարերը իրար յետեւից,
Կգնահատեն ժողովուրդներն ինձ:

Փ ի ը ղ ու ս ի

ՊՈԵՏ ՖԻՐԴՈՒՍԻ

Հայեր

I

Յեթե մի խղճալի աղքատ
Մաքումն իր հաշիվ ըսկսի,
Իհա՛րկե, կխորհի վոչ շատ՝
Արձաթե թումանի մասին:

Բայց իշխող մի շահի համար,
Թումանը վոսկի յե դուտ.
Կասի նա արձաթե թուման,
Յեվ վոսկի կընծայի, անշուշտ:

Այդպես են միշտ դատել մարդիկ,
Այդպես և Ֆիրդուսին ինքը,
Նա, վոր հորինեց հայանի—
«Շահնամն» սրբազան գիրքը:—

Գրեց նա յերգն հերոսական,
Շահի հրամանով ուղիղ,
Խոստացավ յերկրակալ արքան—
Մի վոսկի—ամեն մի տողին:

Յեվ անցավ տասներյոթ դարուն,
Վառվեց վարդն ու նորից հանգավ,
Բլրուլը—վարդերին սիրուն
Գովերգեց քաանըյոթ անգամ:

Յեւ յոռտն ալղբան տարիներ
Իր մտքի վոստայնի վրա
Գիշեր ու ցերեկ հորինեց
Հոյակապ յերգի գորգն իրա:

Հորինեց գորգի մեջ իր այդ
Վարպետի հմտությամբ խորին—
Հայրենի դուցազունքն անհաղթ,—
Փարսի հին թագավորներին:

Իրենց վողջ ղյուլթական, վսեմ
Փառքերով ու արկածներով.
Հմայիչ հեքիաթներ լուսե,
Դեերով ու կախարդներով:

Յեւ վողջը՝ կենդանի, ծաղկուն,
Յեւ վողջը՝ փայլփրլուն ու վառ.
Թաթախած յերկնային շողքում,—
Իրանի լույսերում պայծառ:

Մինչ անհուն—անսկիզբն հավերժ
Նրա ընդգրկող սրտում
Վառվում էր, փայլփրլում անվերջ,
Հակառակ դուրանի, մութթն:

Յեւ ալղպես՝ յերգելով հաջող
Մինչև վերջ, նա հենց նույն ժամին,
Գիրքն յերկու հարյուր հազար տող՝
Անհապաղ ուղարկեց շահին:

Իսկ շահից՝ ծառաներ յեկան,
Շրջեցին Ղազնի քաղաքում,
Փնտռեցին և վերջը գտան
Ֆիրդուսուն մի բաղանիքում:

Մեջքերին մի մի պարկ առած,
Ծնկաչոք, դրեցին ներքև,—
Ֆիրդուսու վոտքերի առաջ,
Վարպես պատվավոր պարզև:

Բաց արավ նա իսկույն և եթ
Պարկերը մետաղի բերած.
Բայց խարված՝ քիչ գնաց յետ-յետ,
Խոր դարձանք յերեսի վրա...

Պարկերը բերանե-բերան
Լիքն ելին, բայց միայն... արծաթ...
Սոսկ արծաթ փող ելին նրանք...
Պոետը դառնորեն խնդաց—

Յերկուսը նրանց նվիրեց,
Իրը վարձ խեղճ մշակների.
Յերբորդը՝ նրան, վոր իրեն
Լողացրեց համարյա ձրի:

Յեւ ապա գավազանն առավ,
Հեռացավ նա նույն այդ ժամին.
Բաղաքի դարպասի առաջ
Թափ տալով վոտքերի փոշին:

II

«Խաբեց ինձ՝ հասարակ, նսեմ
Մարդկային իր ստորությամբ.
Յես չեյի լցվի չարությամբ,
Յեթն նա պարզապես ասեր:

Հուզվում եմ յես նրա՝ համար,
Վոր խոսքը խավա՛ր էր, անդեմ,
Խորամանկ լուծյամբ խաբել՝
Եւ ի՜նչ կա սրանից անարգ:

Հոգով վեհ, մեծութուն անգամ,
Նրան ո՞վ կհամեմատվեր,
Մատաչափ բարձրութուն ուներ,
Այդ մարդուն,—գահն արքայական։

Ծղմարիտ, արդա՛ր մարդ ու մեծ.
Արև եր խոսքը մեղ համար.
Բայց այրեց կրակովն իր վառ,
Յեւ վանմեղ իմ սիրտը խարեց։

III

Մուհամեդ շահը ճաշել ճաշակով՝
Հանգստանում է ամբացած հոգով։

Զով այդու ցայտող ջրերի կողքին
Բազմել է շահը ծաղկավառ գորգին։

Ահա ծառաներն, ու շարքում նրանց՝
Անսարին,—շահի սիրելի ծառան։

Հուր արևի տակ, մարմար վաղերում
Վարդերի բղխող աղբյուրն է բուրում։

Հովհարների տակ՝ հարճերի, կանանց
Դեմքը ծածկում է արմավը կանաչ։

Կիսարիաները զլխները սպառած՝
Յերկինքն են տենչում, յերկիրը թողած։

Հանկարծ քնարի մի ձայն հրաշագին
Յերգի հետ դաշն՝ ցնցում է այգին։

Լուռ նիրհող շահը թռչում է տեղից.
—«Այդ հւմ հորինած յերգն է զբավիչ»։

Շահը սլառասլառ—խոսք է սպասում.
Անսարին ասաց.—«Պոեա Ֆիրդուսն»։

—«Ֆիրդուսն յերգը...»։ Շահը հարցրեց,—
«Վորտեղ է հիմա այդ յերգիչը մեծ»։

Անսարին ասավ.—«Թե՛ պոետը խեղճ
Ապրում է վաղուց աղքատության մեջ»։

Այնտեղ է հիմա նա, թուս քաղաքում,
Իր փոքրիկ այգու հողն է մշակում։

Մուհամեդ շահը լուրջ բավական.
Ապա Անսարուն տվեց հրաման.—

—«Լսի՛ր—Հապշտապ գնա՛, ախոռից—
Դուրս բեր հարյուր հատ լավագույն ջորի»։

Ուղտեր դուրս քաշիր, և բարձիր նրանց
Մարդ յերջանկացնող բարիքներ ու գանձ։

Պես-պես գանձերից բարձիր ուղտերին,—
Հակեր մեծամեծ թանգ հագուստների։

Հազվադուռ զարդեր, վոսկիներ անչափ,
Անթիվ, անհամար փղոսկր ու մաքճան։

Թասեր, բաժակներ բոլոր տեսակի
Վառ մորթիներից ազնիվ փալանգի։

Վոսկի դիպակներ, զարդաբուն գորգեր,
Վորճան գործել են ջուլհակները մեր։

Զմոռանա՛ս և ձիանց սարք ու կարգ.
Թանկագին թամբեր, հրազեններ թանգ։

Զմոռանա՛ս և անուշեղեններ,
Ամեն տեսակի ազնիվ խմիչքներ։

Տեսակներ փափուկ, քաղցր թխվածքի,
Ամեն ճաշակի, ամեն տեսակի։

Նույն իմ ախոռից վեր առ առանձին—
Տասներկու ընտիր արարական ձի:

Ընտրվի անհամար ստրուկներ սեզույն,
Մարմնով յերկաթե, գործում՝ դիմացկուն:

Տա՛ր այս ամենը, վեր թափիր թուսում,
Ինձանից պարզե՛ պոետ Ֆիրգուսուն:

Անսարին իսկույն գնաց ախոռից
Դուրս քաշեց, բերավ ուղտեր ու ջորիք:

Բարձեց դանձերը հազվագյուտ ու թանգ,
(Դա՛ հարկ եր տվել մի ամբողջ նահանգ):

Արևը յերեք շրջան դեռ չարած՝
Կարավանն շտապ գնում էր առաջ:

Կտրում էր սարեր, անասպատներ գորշ,
Առջևից բռնած ծիրանի զբոշ:

Մի շարաթ հետո, իրիկնապահին
Հասավ կարավանը թուս քաղաքին:

Թմբուկ դարկելով, յերգով, աղմուկով
Հասավ քաղաքի մեծ դարբասի քով:

— «Լա՛, իլլ-իլլ-Ալլահ»։ հնչեց տխրադին:
Կարավանն անցավ ներս,— արևմուտքից:

Իսկ արևելքից՝ Ֆիրգուսուն մուլան
Տխուր տանում էր դեպի գերեզման:

1932

ԾԱՂԻ ՍՈՒԼՔԱՆ ՄԱՅՄՈՒՏԻ ՄԱՍԻՆ

Ֆիրգուսի

Ո՛վ աշխարհակալ, դու սուլթա՛ն Մահմուտ,
Մարդուց չես քաշվում՝ քաշվիր աստրծուց:—
Քեզանից ել մեծ շահեր են յեղել,
Վրոնք վոր թագեր, գահեր են թողել:
Քեզանից ել շատ ունեցել են գանձ,—
Հող ու բանակներ, անուշ վեհապանձ:
Յեղել են նրանք ուղղամիտ, արդար,
Յեվ վնչ թե քեզ պես յերկմիտ ու խարդախ:
Խեղճ հպատակին ոգնել են սիրով,
Ընթացել մաքուր, սուրբ ճանապարհով,
Ձգտել, վոր իրենց համբավը անճառ՝
Դրանցով գտնի գեղեցիկ վախճան:

Յերբ շահը վոսկու յետևից վազի,
Նրան լոկ ստոր անուն կսաղի:
Դնւ, այժմ գահիդ նստած վեհ ու գոհ՝
Կասես ինձ.— «Ի՞նչ է հոխորտանքը քո»:
Սուլթա՛ն, չես զգում իմ հայացքը հուր,
Չես վախենում իմ խոսքերիցը սուր:
Դու, ինձ խորամանկ ու չափ ես կարծում,—
Հզոր առյուծիս՝ վոչխար ես կարծում:
Թե կասես՝ Ալուն, Ներիին յերգող—
Բարձրացավ դեմը.— բանաստեղծըս կոշտ:
Սակայն, ով Ալուն տա թշնամություն՝
Նա փռւշ կղաճնա յերկու աշխարհում:
Չեմ հրաժարվի նրանց ծառայել:

Յեթե վոր դառնամ կտոր-կտոր ել,
Այդ յերկու մեծից չեմ հրաժարվի,
Թե՛ վիզըս կարի սուրը սուլթանի,
Միայն բջերն են նրանց խորն ատում,
Բջերինն—աստվածն ել հնւրն ե նետում:

Ո՞վ եմ,—ներքի-յես խոնարհ ծառան,
Յես իմ ընթացքը՝ նրանից անա:
Փիղ, ուղում ես ինձ վոտքի տակ ջարդել:
Նեղոսի նըման արյոճնըս թափել...
Վնչ, դեռ պահում ե իմ սիրտը հլու՝
Ներքի սերն ու յեռանդը Ալու:
Յեվ մարգարեն այն, վորն աստըծուց մեծ,
Պատգամ, հրաման ու արգելք բերեց՝
Ասել ե՝—«Մարդիկ, չասպտամբեք, յես—
Շենքն եմ գիտության, Ալին՝ զուռը վես»:
Դեռ այս խոսքերը մարգարեյի մեծ,
Իմ ականջներում հնչում են անվերջ:
Դնւ, սուլթան, յեթե խելք ունենայիր՝
Մեծ Ալու կողքին տեղ կունենայիր:
Մինչև մահ—յես իմ ուղին չեմ լքի,
Հողն եմ ինձ հաշվում Հեյդարի վոտքի:

Յես չեյի գիտել վոչ վոքի կյանքում,
Բայց մի պարզ միտք կա նստած իմ հոգում,
Այն, վոր իմ գոնից, քայլերով անա՝
Սուլթան Մահմուտը թե վոր անցիկենա՝
Թեկուդ իր շուրջը վոսկի վարարի,
Զի տա նա խեղճին մի հատիկ գարի:
Այնինչ մեծ Ալին, պայծառ ու արթուն,
Ուղղամտության ջահը իր սրտում՝
Աստծու հրամանով՝ վոսկի թագ կտար,—
Դովերդ կգրեմ յես նրա՝ համար,
Վոր սուլթան Մահմուտը մի որ գդա,

Թե քանի աշխարհն ու սուլթաններ կան՝
Մեռած շահերին խոսքըս կհասնի,
Կդիտենան, վոր Ֆիրդուսին աղնիվ՝
Մի տող՝ չի գրել Մահմուտի մասին:

Յերգել եմ Ալուն, ներքին, յես իմ
Տողերով շքեղ, մարգարտանքման—
Հողը չի ծնել Ֆիրդուսու նման:
Ափսոս, վոր բախտը դարձավ չարաթույն,
Ափսոս, վոր սուլթան, Հնայեցիք զու
Դոնե մի բոսկե, իմ գրած գործին:
Բեզ լինչ լեզուներ ճամբից հանեցին,

Իմ գրած գործին, ով ծուռ նայող մարդ,
Բազ թողեցիք զու է՝ համբավ, է՝ բախտ:

Հզոր շահերին, յես իմ քանքարով
Յերգեցի դաշըն, շքեղ խոսքերով:
Յերբ ութսուն տարիս մոտեցավ դարձուր,
Յնդեց իմ հույսը ու կորավ իզուր...
Իզուր, յերեսուն տարի յես արթուն—
Տքնեցի բախտի տենչը իմ սրտում:
Վաթսուն հազար բեյթ... լինչ ողուտ, սակայն,
Վորոնց մեջ ահեղ կռիվ ձայներ կանու—

Յերգեցի նետի ու թրի մասին,
Աղեղի, տեգի ու սրի մասին:
Զրահի, ամպի, մուժի ու փուռ:
Վահանի, վորը փայլում էր մուժում:
Յերգեցի յերգը ահեղ նիզակի,
Դաշույնի, փայլի ու հանդերձանքի...
Ծովի, ցամաքի մասին յերգեցի,—
Ող գաղաններին,—վազրի, առյուծի,
Փղի ու դևի ու իժղահարի,

Կոկորդիլոսի, նենգության, չարի,
 Սև զրպարտության, ջաղուշի, խենթի,
 Յեւ ստրուկների անհամար, անթիվ,—
 Վորոնք ձայներից աշխարհն եր թնդում—
 Ըմբիշների յես յերգեցի խնդուն,
 Ու հերոսները՝ կովի մեջ հպարտ—
 Քաջերի անդուստ հորձանքը անսպարտ—
 Թուրի ու Սելմի ու Աֆրասիարի,
 Ու Ֆրիդունի, ու Քեյ-Քորադի,
 Բռնապետութունն ամբողջ Զոհակի
 Ու Նարիմանի, ու Գեշտասիւրի.
 Յերգեցի Սամի մարտերը պես-պես.
 Դերենդ թեմուրին գովերգեցի յես.
 Ու Մանուչեհրին, Հուշենգին այլի,
 Արի Զեմշիդին, հոր ու պարթև
 Յերգեցի փառքը Խուսրեվի արի,
 Քալուսի, ապա Թազադիրների,
 Արույրը Ռոստամ Զալի ամբասիրտ,
 Ու թսուն ըմբիշի, Գուդերսի մատին—
 Յերգեցի ամեն մի ձիավորի,
 Լեհասկը շահի մասին քաջարի,
 Բանակներն տեր շահ Գիշտասիւրի,
 Գործերն աստղաբաշխ մեծ Գամասիւրի
 Յերգեցի լուսնից փայլփլուն մարդուն,
 Վոր չար ու բարի գործեր ե նյութում
 Դարբերն, ապա նաև Դարանին,
 Բեմինին, ինչպես մեծն Իսֆենդյարին,
 Շաբուրին, հետո և Արտաշիւրին,
 Ու Բահրամին, ու Անուշիրվանին,
 Հուրմուզին, Խալա Փիւրուզին նաև,
 Գուդարին, մեծըն Խուսրեվին պարթև...
 Այս հոչակավոր քաջերին հսկա,
 Վորոնք յերգեցի, ով Մահմուտ արքա',

Վաղճւց, հողի տակ քնել են անձայն.
 Բայց այսոր նրանք, նոր կյանք ստացան,—
 Քրիստոսի պես՝ տվեցի նրանց—
 Վոգի ու մարմին, ու անուն անանց:

Նվաստիս յերգը կապրի, ով սուլթա՛ն,—
 Աշխարհում, վորպես անջինջ հիշատակ—
 Կավերվեն շենքեր,—մոխիր կլինեն,
 Արեն ու անձրե գույնը կտանեն,
 Սակայն իմ յերգի շենքը բարձրարեք՝
 Զի կորչի անգամ մի նշանախեց—
 Կանցնեն դարերը իրար յետևից,—
 Կգնահատեն ժողովուրդներն ինձ:

Սուլթա՛ն, իմ հույսը փշրեցիր իղճը:
 Շահերի շահից՝ չեյի սպասում:
 Թող ստոր մարդիկ միշտ մնան անբախտ,
 Վորոնք լավ խոսքըս համարեցին վատ:
 Ո՞վ ինձ պարսավեց սուլթանիդ առաջ,
 Ո՞վ ամպով ծածկեց լույս աստղըս վառած:
 Գուցե այս բանում մեղավորն յես եմ.
 Լինեք մի լավ մարդ, պատճառն ինձ առեք:—

Բայց գիտեմ շատ լավ, ու ասում եմ ինձ,
 Վոր չարիքն ասած՝ գալիս ե լեզվից—
 Խոսքերիս սերմը ցանեցի ամբողջ.
 Աշխարհը դարձավ մի զրախտ բողբոջ:
 Իսկ մարդիկն անհող՝ ասին, թե անափ
 Աշխարհն յերկրնքի վառ աստղերի չափ
 Բանաստեղծներ ե իրենց նվիրել...
 Այդ ճիշտ ե, հարկավ, սակայն, վո՞չ վո՞ք դեռ
 Ֆիրդուսու նման յերգեր չի գրել—
 Նա, վոր «Շահնամե»-ն տքնեց, հորինեց,
 Պարսիկի հոգում հուր խոսքեր ցանեց:

Նայի իր շուրջը, աչքերը բանա,
 Վոր պարզ հասկանա, մտքից չջնջե—
 Թե վնդն ե պատվերն ու խրատն ինչ ե,
 Սովորի հարգել նա գեթ այս որից—
 Դառնութունն չտալ բանաստեղծներին—
 Դառնացած մարդու սրտում ծաղրը կա,
 Իսկ ծաղրը՝ կասյրի, քանի կյանքը կա:

Աստըծու առաջ լացնով, բողոքով
 Գլխիս կթափեմ հողը իմ ձեռքով.
 Կասեմ՝ «Մահմուտին գեհնումս վառի,
 Յեվ խեղճիս հոգին ա՛ռ, լուսավորի՛»:

1934

ՌՈՍՏԱՄԻ ԲԱՆԾ ԶԻՆ

Ֆիրզուսի

Հորը Զալը որհնեց վորդուն և հրաման տվեց նոր,
 Վոր Զարուլից ու Քարուլից բերեն ձիերը բուրբու:
 Յեվ բերեցին յերամակը արագավազ ձիերի՝
 Ամեն մեկի վրա դադած՝ անունները շահերի:
 Քաջ Ռոստամը մեկ-մեկ բռնեց, բախտը փորձեց սահմանած,
 Զեռքը զրեց նրանց մեջքին, փորձեց, վոր ուժն իմանա:
 Բայց հսկայի ձեռքն ուներ մի այնպիսի ուժ անաղի,
 Վոր ձիերի մեջքերն ամուր՝ կորվում էին կրկնակի.
 Ու կորվելով՝ հասնում մինչև հողը, հողին փոս տալով,
 Ու վեր կենում գետնից, ապա փախուստ տալիս փնջալով:
 Այսպես մեկ-մեկ ընկնում էին քաջ Ռոստամի ուժի տակ
 Արագավազ նժույգների յերամակը բազմերանդ:

Բայց և ահա մի գորշ մատակ հպարտ անցավ առանձին.
 Վոտքերը կարճ և լանջը լայն, նման լանջին առյուծի:
 Ահանջները վորպես յերկու պողպատ դաշույն սրածայր,
 Կուրծքը հարուստ, և վիզը՝ կեռ և կազմը նուրբ ու նիհար:
 Իր յետևից, իր բարձրությունը, նա մի քուռակ եր բերում.
 Վոր կարծես թե չեր քայլում, այլ խաղ եր անում ամպերում.
 Լայնալանջ մի աշխետ եր դա, աչքերը սև հուր ասես,
 Ահանջները պինդ պողպատյա, պոչը՝ ցուլի պոչի պես.
 Մի նկար կար նրա դալար մարմնի վրա աննկուն,
 Վոր կարծես թե կարմիր վարդ եր, և՛ հոտավետ, և՛ դանդուր:
 Զրով թռչեք, թե ցամաքով, ցուրտ լինեք կամ տոթ ու տապ՝
 Նա կկտրեք ճանապարհն իր՝ վիշապի պես հապշտապ:
 Յերկու փարսախ հեռվից նրա թափանցող աչքը մթնում

Անգամ մի սև շորի վրա՝ մըջունի քալի եր տեսնում.
Հոտառութունն իր սնուր եր խխտ, թեթև՝ քան միտքը մարդու.
Նա գնում եր համբան—ուղիդ, ճշմարտորեն և արթուն,
Յեւ չեւ զիջի «փեշյանգ» կոչված այն քեն պահող նժույզին,
Սլանալով վիշապի պես թռիչքներով ահաղին.
Ականջները սուր սլաքներ, ճախրը մրրիկ ու թաթառ,
Կուլի ճամբան խաղ ու պար եր, չնուր եր կարծես իր համար.
Մմբակն յեթե քարին կպչեւ՝ հրահանի պես, հանկարծ,
Մի փարսախից այն կողմ արդեն կթռչեյին հուր ու կայծ,
Չգտայեյին յերասանով՝ մարդու տակից դուրս կգար,
Ակնթարթում սուր կթռչեւ յերկրի մի ծայրն հեռակա,
Անհաղթ փղի սւժ ունեւ նա, ունեւ ուղտի բարձրութուն.
Ահեղ, վորպես առյուծն հոյր, ամուր, վորպես Ռիստթուն.

Յերբ Ռոստամը տեսավ մատակ ձիուն չքնաղ ու դերող,
Փոկը սարքեց, վոր շուտ բռնի նրան ճարպիկ ձեռքերով.
Ձիապանը սակայն ձայնեց,—«Ուրիշի ձին մի՛ բռնի».
«Ո՛ւմն ե այդ ձին,—Ռոստամն ասաց,—վոր վնչ մի նշան չունի».
«Նշան չունի, հենց այդ ե, վոր,—ձիապանը ասաց ձեր,—
Խոսակցության, զրույցների միշտ առարկա յե դարձել.
Բա՛խշ ենք ասում այդ քուռակին, Բա՛խշ ենք ասում մենք զրան,
Վոր ջրի պես սրբնթաց ե և դույն ունի հուրհրան.
Ձենք իմանում, ո՞վ ե տերը, հեծնել ել չենք յերազում,
Այն գիտեմ, վոր այդ քուռակին «Ռոստամի Բախշ» են ասում.
Յերբ տարին լրացել ե, թամբելու ուրը հասել,
Մեծամեծներն այդ քուռակին շատ են ուղել, յերազել.
Դրա մայրը, յերբ տեսնում ե պարան բռնած մի մարդու՝
Վաղում, հետը կովում ե միշտ, քաջ առյուծի պես արթուն.
Ձենք իմանում մենք այդ բանը—ո՞վ դու հոյր փահլսան,
Գաղտնիքներ են, և մեր կյանքում գաղտնիքներ ել կման.
Արդ՝ զգնւշ կաց և աչալուրջ նայիր դու այդ քուռակին,
Մի պտրտվեր նրա շուրջը,—վիշապի այդ ահաղին,
Թե վոր տեսնի նրա մայրը՝ դեմըդ կովի դուրս կգա,
Ընձի կաշին կպատառի և առյուծի սիրտն անգամ».

Յերբ Ռոստամը լսեց նրա այդ խոսքերը միամիտ՝
Չգաց ձերի ծուռ մտքերը և ծիծաղեց խորամխտ.
Հանեց իրա փոկ-սլաքանը, շտապ ձգեց նա առաջ,
Բաշխի սիրուն գլուխն իսկույն պինդ ողակի մեջ առավ—
Վրա հասավ Բաշխի մայրը առյուծի պես զայրագին
Յեւ ուղեց, վոր ատամներով Ռոստամի վիզը պոկի.
Բայց Ռոստամը սաստեց նրան բազկ հայացքով շողշողուն,
Այնպես, վոր խնթ մայրը Բախշի շվար գամվեց իր տեղում.—
Յեւ զգաց մի ծանրը բռնեցք, վոր ահաղին ժայռի պես
Ծանրը իջավ զլխին իրա, հարվածներով սրտակեղ,
Ընկած տեղից հաղխլ յիջավ դողդողալով, շվարած,
Շուռ յեկավ ու փախավ իսկույն, հողմի նման թև առած.
Հուժկու Ռոստամն վտրը պրկեց, սեղմեց պարանը վզի
Յեւ նեղացրեց նրան այնքան, վոր հոյր Բախշին հաղիվ
Բերեց իր մոտ, յերկու ձեռքով քաջ տալով ձիւ վզկապից.
Ապա սեղմեց Բախշի մեջքը՝ ձեռքով նա իր պնդապինդ.—
Չկորացավ սակայն Բախշը նրա ճնշող ուժի տակ,
Անգամ կարծես վռչինչ չզգաց ճնշումից այդ ծանր ու տաք...

Ռոստամն ասաց իրեն մտքում.—«Այս ձին ե ինձ արժանի.
Կարող ե նա ինձ հետ լինել ամեն կովում ու բանի».
Շտապ ցատկեց ձկուն մեջքին, թռավ հողմի պես արագ.
Ու տաքացավ, վառվեց Բախշը, ինչպես շարժուն հուր կրակ.
Բշեց ապա արագընթաց վարդագույն Բախշը հուրհուր,
Վառելով իր սրտի խորքում նոր կովի տենչը դարհուր.
Մանձած ձիուն թողեց նա, վոր թռչի աղաւտ ու արձակ,
Տեսավ հոյր յերակ ունի, և ուժեղ սիրտ՝ համարձակ.
Կտանի իր փղի վիզը և իր լանջը ահաղին,
Սաղավարտ ու դուրդ կլրի և ղեն-դրա՞ ծանրաղին...
Յեւ զսնելով նա հրեղեն նման մի ձի հաղվազյուտ՝
Ուրախության փոխվեց իսկույն տխրությունը նրա մուկ.

Այնժամ հոյր Ջալը տեսավ հրեղեն Բախշը թամբած,
Յեւ իր որհնած քաջ Ռոստամին, ու պարզեց դեմքը ամպած.—

Գանձարանի փակ դռները նա հապշտապ բաց արավ,
 Իրա հոգը հեծյալ վորդուն՝ զրամ տվեց լիառատ
 Մեծ կռանով զարկեց փղի մեջքից կախված մեծ զանգին,
 Բարձրացավ մի զիւ զընդուն, մի արձագանք ահագին.
 Գնաց անցավ Զարուից այդ ձայնը հոգը ու անկանդ,—
 Քնած յերկրին նոր շունչ տվեց, մեռածներին տվեց կյանք.
 Ու վեր կացավ Զարուից մեծ դուռը նման մի ծովի,
 Նման հոգը, արյունառչտ առյուծների արշավի.
 Յեւ առաջից գնում եր նա՝,— քաջ Ռոստամը ձիուն հեց.
 Իր յետևից բազմահմուտ ծերունիներ մեծամեծ.
 Լցրեց սարն ու դաշտ ու ձորը կովոգներով իր բազում,
 Վորոնց մոտից հավք չեր թռչի նույնիսկ—անգամ յերազում.
 Յեւ դուրեկով դաշտերն անծայր գինւորներով քաջարի՝
 Յեւալ ընդդեմ բռնությանը,— ընդդեմ վատի ու չարի:

Յեւ յերբ բացվեց վողջ Իրանում պերճ զարուներ վարդաշատ՝
 Զօրքը շարժեց գեպի թուրան, բանակ զարկեց ահասատու
 Լուր գնաց շահ Աֆրասյարին, բունը փախավ աչքերից,
 Դադար տվեց խնձույթներին, հրամայեց զորքերին,
 Յեւալ մինչև Ռեյ քաղաքը, ծով կտրեց խար գավառում,
 Վորտեղ Զալի և Ռոստամի մեծ բանակն եր համառում.
 Յերկու փարսախ հեռու կանգնած բանակները այդ յերկու՝
 Արյան ծարավ նայում էին իրար խիստ ու ահարկու:

1934

ՍՈՇՐԱԲԻ ՍԱՄԱՆԴ ԶԻՆ

Ֆիրզուսի

Ապա Սոհրարն այսպես խոսեց իրեն մոր հետ քաղցրանուն.—
 «Իմ դործերը հետզհետե միշտ դեպի լամի են գնում.
 Ուզում եմ յես Իրան գնալ, գոնե կյանքում մի անգամ
 Կտեսնեմ իմ գոված հորը,— քաջ Ռոստամին ամրակամ.
 Արդ, ինձ մի լավ նժույգ ե պետք, մի նժույգ ձի սրընթաց,
 Վոր պողպատե իր սմբակով շուրջը փռի բոց ու կայծ,
 Վոր փղի չափ ուժ ունենա, արծըվի պես սրաթև,
 Լողա ինչպես ձուկը ջրում, ու յեղնիկի պես՝ թեթև.
 Մի հուժկու ձի, վոր ծանրը իմ գուրդն ու կոպուլը տանի,
 Տանի լանջ ու պարանոցըս և հասակըս ախտանի.
 Միտք չունի, վոր կոխի մտնեմ թշնամու հետ յես վտարով.
 Այլ զինավառ և հրեղեն վիշապ ձիու թռիչքով»:

Յերբ վոր մայրը լսեց վորդու ցանկությունը, վեր կացավ
 Լուսաբացին, մարդ ուղարկեց, արտոններից ընդարձակ
 Կանչեց. բերեց ձիապանին, պատվեր տվեց հապշտապ—
 Իսկույն բերի՝ յերամակը՝ նժույգների հողմաթափ,
 Վոր Սոհրարը իրեն համար ընտրի մի լավ նժույգ ձի,
 Վոր կովի դաշտ թռչի, ինչպես կորյունը քաջ առյուծի:

Յեւ ձիերի յերամակը վորը անհող արածում,
 Արտոնելում իրեն զվարթ խինդ, խրխինջն տալածում՝
 Բերեցին մի ակընթարթում—և Սոհրարը մոտ գնաց,
 Վոր ընտրի իր զինակիցը, նժույգը իր հավանած:

Ապա կաշվե պինդ պարանը ձգեց առաջ պնդապինդ,
 Քաշեց մեկ-մեկ իրեն առաջ փորձեց նրանց սրտախինդ.

Ձեռքի ուժով սեղմեց մեկ-մեկ գեր մեջքերը, տեսավ վոր—
Ձիւրն ամբողջ ճկվում էյին աղեղներին նման կոր.
Ջարդոտելով շատ շատերի վողնաշարներն ուժադալ
Յեւ վնջ մեկին արժանընտիր իրեն համար չգտավ:

Մի կողմ քաշվեց սեգ Սոհրարը տխուր, չվար ու անձայն.
Յերբ վերջապես նրան ահա մի քաջ զինվոր մոտեցավ.
Ապա ասաց.—«Ո՛վ փաշկան, յես ունեմ մի տոհմիկ ձի.
Թոիչք ունի թաթառի պես, նետի նման պղնձի.
Իր վոտքերի քայլի ուժը քարից կայծեր ե հանում,
Նրա նման ձի չի յեղել մեր ձիաշատ Իրանում:
Աքացում ե ծովի հզոր ձիացուլի զարկի պես,
Արշավելիս՝ կայծա՛կ ե նա. կանգնելիս՝ լեռ ե կարծես:
Սարի նման անսասան ե, թե խթանես դու թեթև.
Ծով ու ցամաք նա կկտրի թռչունի պես սրաթն.
Լող կտա նա ձկն նման, կալանա՛ միշտ առաջ.
Թողնելով իր շուրջը հզոր, փոթորկալի մի շառաչ.
Նետի նման կշառաչի դաշտում արձակ ու անհուն,
Ակնթարթում նա կրոնի քեզնից փախչող թշնամուն»:

Ժպտաց Սոհրարն յերբ վոր լսեց գովքը ընտիր նժույգի.
Նռնն նման կարմիր դարձավ գույնը գունատ իր դեմքի.
Ու քիչ հետո չքնաղ նժույգն իսկույն նրան բերեցին.
Նայեց նրան վառ կարոտով փաշկանը քաջածին.
Ապա ձեռքը դրեց ձիու մեջքի վրա ամբակուռ,
Բայց չկորվեց, չըշարժվեց ճնշող ուժիցն ահարկու.
Թամբեց իսկույն նստեց վրա՝ քաջասիրտը ժպտերես.
Արձանացավ Բիսութունի հսկայական ժայռի պես:
Ձեռքում պահած մի ահագին յերկար նիզակ, վորպես սյուն—
Ազազակեց.—«Մեծ ե ուժը Սամանդ կոչված այս ձիու.—
Վերջապես յես այսո՞ր միայն ինձ արժանի ձի գտա,
Այս ձիու հետ՝ իմ թշնամուն արցունք ու մահ յես կտամ.
Գնա՛մ, առնեմ յես զենք ու զորք,—ձիավոր ու հետևակ՝
Բեյ-Բավուսին անդառնալի թաղեմ խորը հողի տակ»:

Մյուսեա ասաց սեգ Սոհրարը,—քաջասիրտը զվարթուն,
Յեւ հանեց նա Իրանի դեմ մի ահագին րազմութուն.
Ամեն կողմից հավաքվեցին, յեկան նրա ձեռքի տակ,—
Ինչպես անվերջ ալեկոծվող ովկիանոսը անհատակ—
Յեւ այդ զորքով գնաց իսկույն Սեմենգանի ձեր շահին,—
Քաջարագուկ իր պապի մոտ,—թուրանական արքային.
Յեւ հրաման, և հրահանգ, և որհեւթյուն ստացավ—
Մարդկային ուժ անհատնելի, զենք ու զրահ թնդածայն.
Ուղտեր, ձիեր, ու վոսկեղեն, ակնեղեն ու աղամանդ,
Մեջքի դոտի, լանջապանակ, ու նիզակ ու սաղավարտ.
Առավ շահից ինչ վոր պետք եր, կաղձ ու պատրաստ սպասեց,
Վոր թշնամի Իրանի դեմ—մարտեր մղի մեծամեծ:

ՌՈՍՏԱՄԻ ՅԵՎ ՍՈՂՐԱԲԻ ԱՌԱՋԻՆ ՄԵՆԱՍԱՐՏԸ

Ֆիրզուսի

Հայրն ու վորդին մի մեծ կրկես բաց արեցին մրցության.
Հարձակվեցին կարճ տեղերով, հովի տենդի մեջ մտան.
Յերբ չմնաց վոչ մի սլաք, վոչ մի նիզակ, վոչ մի նետ,
Այնուհետև ուրիշ տեսակ կռիվ մտան իրար հետ.
Դուռն քաշեցին պատյաններից ահեղ թրերն հնդկական
Թափելով հուր, բոց ու կայծակ իրար վրա այս անգամ.
Բայց սրերն ել փշրվեցին զարկերից մեծ ու թնդուն.
Զարկեր, վորոնք մեռելներին կտային շունչ—հարություն:

Հետո առան սյունի նման վորոր լախտերը իրենց
Յեվ անդադար հարվածեցին հարվածներով ծանր ու մեծ-
նրանց ուժից խիստ ծովեցին, կտրվեցին ընկան ցած
Այդ լախտերը, հերոսների պինդ ձեռքերից տաքացած.
Յեվ ձիերից թափվեց նույնքան ծանրությունը զրահի,
Պատառ պատառ յեղան նրանց հագուստները վրայի
Յեվ կանգ առավ ամեն մեկը, հոգնած կովից ահավոր,
Նրանց կուռն ու ձեռքը թմրած՝ չեյին շարժվում նորից նոր:
Ապա նրանք քիչ հեռացան և կանգնեցին իրար դեմ.
Հայրը՝ մայլ ու ցավազին, վորդին՝ վշտոտ, տխրադեմ.
Մարմինները քրտինքի մեջ և դեմքերը փռնապատ,
Լեզուները ծարավ, ինչպես հրատուզոր անապատ:

Զարմանալի յե արարերդ և զաղտնիքդ, ով աշխարհ.—
Քեզնով է հեշտ՝ ավերումը և կառուցումը դժվար:
Հոր և վորդու սրտերի մեջ չհարժեցիր սեր ու դուր.
Յեվ նայեցին նրանք իրար հայացքներով չար ու մուր:

Անասունը ճանաչում է իրեն ձաղը աշխարհքում,—
Զուկը՝ ջրի ծփանքի մեջ, վայրի ցիռը՝ ցամաքում,
Սակայն յցված ագահությամբ, տարված մոլի, չար կրքից՝
Ձի՝ ճանաչում վորդին հորը և հայրը՝ իր զավակին:

Ռոստամն ասաց իրեն մտքում.—«Ամբողջ կյանքում ահա յես
Հանդիպեցի նման մարդու, վոր կովում է քաջի պես:—
Իմ կռիվը, վոր մղեցի յես Սպիտակ Դևի դեմ՝
Շատ կարճ յեղավ:— Իսկ սրա մոտ՝ հույսըս կորչում է արդեն.
Յեվ այն ել մի մարդուց յերբ նա հունի վնչ փորձ, վոչ անուն,
Յեվ վոչ ել փառք, վոչ ել հռչակ մեր՝ մեծերիս աշխարհում.
Այնքան յերկար տեղեց փորձը մեր առաջին մրցության.
Վոր մեր յերկու բանակները լուռ նայելուց ձանձրացան:
Նման խոսքերն ասաց Ռոստամն, յերբ ձիերը քրտնաթոր՝
Կապում եյին հսկաները, վոր կովեյին նորից նոր:

Ապա նորից հերոսները կանգնած իրար դեմ ուղիղ,
Շուտ հանեցին և լարեցին աղեղները պնդաջիղ.
Յեվ տեղացին իրար վրա նետեր՝ չիթեր անձրևի.
Ինչպես հողմից ցած են թափվում չոր թերթերը տերեխի,
Պինդ վաղրենին և յերկաթն եր ծածկում մարմինը նրանց.
Թուրն ու սուրը աշխատեցին նրանց հանդեպ անթափանց.
Մինչև վոր քաջ անհաղթները հույսը կտրած իրարից՝
Առաջ յեկան և բռնեցին իրար կաշվե քամարից:

Հսկա Ռոստամն յեթե ձեռքը ժայռին խփեր մի անգամ,
Նրա զարկից փշրվում եր ժայռն ահազին վորձաբար.
Պոկվում եր սարն իրեն տեղից, այլ փերպարանք եր առնում,
Նրա բուռն ամուր քարը՝ մոմի նման եր դառնում:
Զեռքը մեկնեց Ռոստամ քաջը, վոր Սոհրաբին նա մեկից
Առաջ ձգի, բերի ներքև հսկա ձիու վրայից:—
Բայց չգիտեր, չէր ճանաչում նա Սոհրաբին ուժը մեծ.
Յեվ տաքածած ձեռքը՝ մնաց կախված դատարկ ողի մեջ.
Ուստի նորից յես քաշեց իր ձեռքը ողում մնացած.
Նայելով իր դեմի մարդուն, հայացքովն իր զարմացած:

Ինչպես յերկու ժանիքաբաց արյունարբու առյուծներ՝
 Կանգնած իրար նայում ելին կատաղի ու անհամբեր.
 Սո՛րաբը վեր առավ գուրզը և գուրզի հետ՝ բարկացած՝
 Ծեր Ռոստամի ուղիղ ուսին պինդ հարվածեց թնդաձայն.—
 Յավից տնքաց ծեր Ռոստամը. իսկ Սո՛րաբը ժպտաց վառ,—
 Ասաց—«Ո՛վ ծեր, քաջի զարկին չես դիմանա դու յերկար.
 Տակիդ Բախը, յես տեսնում եմ՝ նմանվում ե ծուլ եղի.
 Քո անձարակ այդ ձեռքերով նրան առաջ մի քշի.
 Խղճում եմ քեզ, խնայելով քո ծեր հասակդ այս անգամ,
 Վորովհետև հողը ներկվեց քո վերքերից արնաբամ.
 Թեկուզ բարձրը հասակ ունիս, նո՛հու նման ու բարզու՝
 Բայց և ծեր ես, ջահելներին գնա խելք ու խրատ տուր».

Խոհեմաբար լռեց Ռոստամն ու պատասխան չտվեց—
 Ելարելով նրա ճկուն շարժումներից ժիր ու մեծ.
 Նայում ելին նրանք իրար կոկիկներից կուշտ ու տաք,
 Յերկիրն ասես չարչարվել էր նրանց ծանրը ուժի տակ.
 Յեվ հեռացան տարբեր ճամբով, մեկն ընկճված, մեկը գոռ.
 Ընկզմելով հողին իրենց մտքերի ծոփն ահալոր.
 Ծեր Ռոստամը գնաց, վոր գա թուրանի դեմ կովելու,
 Լցված ընձի կատաղությամբ, կովի ցանկության հլու.
 Իսկ Սո՛րաբը գնաց հանել իրանի դեմ բանակին իր,
 Խթանելով արագընթաց Սամանդ նժույզը կարմիր.
 Բայց իրանի բանակի մեջ մտավ զայլի պես անեղ.
 Վորի աչից ցրվի յեկան զինվորները խելահեղ.

Յերբ Ռոստամը քչեց հասավ թուրանի մեծ բանակին՝
 Իսկույն զղջաց, սրտից խորը թառանչ հանեց ցավագին.
 Մի տխրությամբ յետ դարձավ նա՝ մտածելով—անկասկած,
 Վնաս պիտի տրվի նրան, ջահել մարդուն այդ, հանկարծ.
 Այդ նորելուկ և նորանուն փառլեանին անճանաչ,
 Վորի լանջն ու բազուկները հանում են թինդ ու շառաջ.
 Քչեց հասավ նա զորքերին, բրտինքի մեջ ու տապի,
 Հանկարծ տեսավ իր բանակում՝ արյունարբու Սո՛րաբին.

Պտեղ եր նա զորքերի մեջ կոտորում էր փոքր ու մեծ,—
 Այլ արյունով ներկում հողը, առած իրեն թոխ մեջ.

Շուրջը տեղեր, սուր ու զրահ, և՛ դիակներ, և՛ արյուն...
 Ինքը՝ վորպես հագեցած մի սարսափելի գլխ առյուծ.
 Ռոստամն իսկույն կրակ կտրած գոչեց ըստձրը. խստախիստ.
 «Դն, անգն՝ մարդ, արյունաբո՛ւ, ստորագույն ու անախրտ,
 Դեմդ յեկան իմ զորքերը քեզ կովի մեջ քաշելու,
 Ինձ հետ կովի, թե քո սրտում կրակ ունիս մարելու.
 Ինձ հետ կովի, թե սիրտ ունիս, այնժամ յես ցույց կտամ քեզ,
 Թե մարդն ինչպես զաղտագողի հոտն է մտնում զայլի պես».

Պատասխանեց և Սո՛րաբը.—«Ահա՛ զորքը իմ բուր.
 Այս բանի մեջ և վոչ մեկին մի համարիլ մեղավոր.
 Ինքդ կովի—պատճառ յեղար, դու հրավեր տվիր ինձ,
 Թե կովի, քենն ու վոխը դուրս են գալիս քեզանից».
 Ռոստամն ասաց. «Այնդ, ուշ է. մթնեց այս որը արգեն.
 Յերբ մեծ Միհրը յերկիրն լույս տա՝ պատրաստ յեղիր, իրար դեմ
 Յեններ կովի, գոտեմարտով, զարկենք, հանենք ծուխ ու բոց,
 Կհայանդվի այնժամ, թե ո՞ւմ զորքը կանի լաց ու կոծ—
 Կտա դաշտն այս մեկն ու մեկին կամ անեղ մահ, կամ անուն,
 Յեվ թող լո՛ւյսը վկա լինի մեզ յերկուսիս, աշխարհում,
 Թե՛ թողեցի վոր քո ձեռքը անգամ հասնի սրիդ այն՝
 Այնուհետև դու չես մեռնի աշխարհի մեջ, հավիտյան».

Ասաց Ռոստամն այս խոսքերը, և իջավ կուպը մութի,
 Թուխպի նման ծածկեց շրջանը յերկնքի կապույտի.
 Թռավ այնժամ Սո՛րաբի ձին փութորկելով սար ու դաշտ,
 Վոր վաղվա մեծ կովին յեկնի արնածարավ ու անհաշտ.
 Յեվ ասես թե նա՝ հրեղեն մի այլ նժույզ էր հեծել.
 Վրան՝ թռչող հրաշալի մի հսկա մարդ պղծնձի.

ՌՈՍՏԱՄԻ ՅԵՎ ՍՈՂՐԱՔԻ ՅԵՐԿՐՈՐԴ ՄԵՆԱՄԱՐՏԸ

ՅԻՐԳՈՒՍԻ

Յերբ արեւ տարածեց իր վոսկի թիւ լուսեղեն,
Գիշերն ինչպես մի սև ագռավ՝ քաշեց զլուսը իրեն,
Այնժամ հազով Ռոստամ քաջը պահպանակն իր վազրեմորթ,
Հեծավ վիշապ նոժուղ Բախը, հանելով թինդ ու դողոզ,
Բշեց, գնաց առանց դենքի, մինչև կենտրոնը մարտի,
Գլխին դրած հսկայական սաղավարտը յերկաթի:

Իսկ Սոհրաբը այդ ժամանակ անուշ գինի յեր խմում
Յեւ ասում եր նա Հումանին.— «Այսքան եմ յես իմանում,
Վոր նա՛, ինձ հետ մարտի ժամույ փահլեանը քաջարի,
Իմ հասակի նման հպարտ հասա՛կ ունի վիթխարի:
Գոռ մարտերից չի դժգոհել ամբողջ կյանքում նա բնավ,
Ուսով, լանջով, պարանոցով մեկ ենք կարծես յես ու նա:
Նրա քայլն ու ձի նստելը՝ սեր են շարժում իմ հոգում,
Ամեն անգամ նրա հանդեպ՝ խիստ պատկառանք եմ զգում:
Մորըս տված նշանները՝ յես տեսնում եմ նրա մեջ,
Նա, կարծես թէ, մի բան ունի, վոր քաշում է ինձ անվերջ:
Կասկածում եմ, վոր Ռոստամը լինի քաջն այդ բարձրանուն,
Վորի նման մարտեր մղող՝ քիչ է յեղել աշխարհում:
Յեւ իսկապես, իմ հարազատ հոր դեմն ինչպես զուրս դամ յես»
Պզտորելով միտք ու հոգիս, կանգնած յերես առ յերես,
Ու հեռանա, սև յերեսով, կյանքս տված չար մահին,
Հար-հավիտյան ամոթ կրեմ դատաւորից յերկնային:
Մյուս կյանքում չեմ ունենա հո՛ւյս, սպասո՛ւմ, ոթեա՛ն,
Թե վոր զուրս դամ յես հորս դեմ, կովի կանչեմ յես նրան:
Յեւ ամենքը՝ չար խոսքերով անվանարկե՛ն պիտի ինձ,—

Թե այս և թե այ՛ն աշխարհում՝ ատված լավից ու վատից:
Կկորցնեմ յես ամեն ինչ, կա՛մ զրանից վատ արար,
Յերբ հարազատ հոր արյունը թափեմ մի որ վատարար:

Լսեց Հումանն ու Սոհրաբին մտերմարար այս ասաց.
«Քանի՛ անգամ տեսել եմ յես քաջ Ռոստամին քո ասած:—
Մազանդարի մեծ մարտերում՝ այդ հերոսը մեծանուն,
Ծանր գուրզով ինչ հարվածներ հասցրեց իր թշնամուն:
Քո ունեցած ձիու նման նա նստում է մի Բախը ձի,
Միայն քո ձին՝ չունի նրա տոկունությունն առանձին»:

Յերբ վոր մթնեց, յեղավ գիշեր և գիշերից քիչ անցավ,
Գիշերապահ գինվորները ձայնարկեցին միաձայն՝
Այն ժամանակ, սեզ Սոհրաբը մարտի տեսչին դեռ հլու՝
Յելավ գնաց մի քանի ժամ քնատեղում քնելու:

Իսկ յերբ անցավ և գիշերը և արեւ յելավ վառ,
Քնից յելան նրա բազում գինվորները գինավառ
Հագավ իսկույն Սոհրաբն իրա մարտի հանդերձը ամուր.
Վառելով իր ջահել սրտում մի տեսչանք խո ու զարհուր.
Յեզազուլի ծանր գուրզով նետվեց դեպի ռազմադաշտ,
Կանգնեց իր հոր՝ Ռոստամի դեմ, այսպես ասաց հեզ ու հաշտ.—
«Այս գիշերը լավ քնեցիր, ցերեկն ինչպես անցավ քո:
Առա, տեսնեմ, կռիվներից սիրտդ միջոտ է մնում գոհ:
Գցի՛ր քինոտ քո նետը ցած, զցի՛ր թուրը քո ձեռից.
Հոգ զցի՛ր քո գույգ ձեռներին, շտապ իջնենք ձիերից,
Նախ քիչ նստենք մենք միասին, ընկերներ յես յերկու,
Զվարթացնենք ընտիր գինով մեր դեմքերը ահարկու:
Պայման կապենք թե՛ դու, թե՛ յես՝ Տիրոջ առաջ յերկնային,
Վոր չզղջա՛ն մեր սրտերը կռիվներից ամենի:—
Թող ուրի՛շը ինձ հետ կովի, թե՛ սիրտ ունի կովելու,
Իսկ յես՝ քեզ հետ մեծ ցանկություն ունիմ գինի խմելու:
Սեր է ծագում իմ սրտի մեջ, յերբ յերեսն եմ տեսնում քո:
Կարմրում եմ յես ամոթից քո հայացքի կրակով:

Քաջերից ես ծնվել, անշուշտ, քաջ ես, լավ եմ իմանում,
ինձ՝ հիշել ես տալիս դու քո ազնիվ զա՛րմը աշխարհում,
Քո անունը շատերի՛ց եմ հարցրել, բայց վա՛յ վրե դեռ
Չասեց ճիշտը, ի՛նքըզ ասա, ո՛վ քաջ, ինչո՞ւ յես լռելի
Մի՛ թագցնի քո անունը, մի՛ թագցնի այսուհետ,
Վորովհետև ախոյա՛ն ես, թշնամի յես դու ինձ հետ
Արդո՞ք դու քաջ Չալի վորդի Ռոստամը չէս Չարուցի.
Հռչակավոր այն հերոսը, փահլեանը քաջածի՛ր:

«Ո՛վ դու անուն վորոնո՞ք քաջ. ասաց Ռոստամը հպարտ,
Դա պայման չէ, ով ուզում է մարտի յեկնել քաջարար,
Յերբ անդիջում կովում ելին մեր բանակներն առնացի,
Չհաղթվեց և վոչ մեկը, նո՛ր քեզ մարտի կանչեցի» —
Գոտեմարտի՛, լա՛վ հասկացիր, հասկանո՛ւմ եմ միտքդ յես,
Յերեխա չե՛մ, իսկ յեթե դու՝ տղամարդ ես հաշվում քեզ,
Գոտեկովի համար մեջքիդ կապել ես և պինդ պարան՝
Դա՛ պետք է վոր վճռի բախտը, վորպես անեղ հրաման
Մեկ ել և այն, յերբ քաջերը մրցությա՛ն են դուրս գալի,
Իբար յերբեք չեն բննարկում մտերմությամբ անձկալի.
Յես թռել եմ բավականին ինձ հանդիպած դար ու փոս՝
Շուտ չե՛մ խաբվի, ո՛վ դու ջահել, քաջ փահլեան քաղցրախոս»:

Յեվ Սոհրաբը պատասխանեց — «Ո՛վ դու անդո՛ւր ձերունի,
Յեթե խրատ ասած բանը սրտիդ խորքում տեղ չունի,
Իմացի՛ր, վոր ուզում եմ յես կյանքում տեսնել քեզ մենակ
Անկողնի՛դ մեջ, չար թշնամու ձեռքով զարձած մի դիա՛կ,
Քեզ պես մարդը ինքն իր ձեռքով իր գերեզմա՛նն է փորում,
Լալիս, տնքում, չարչարանքի ցուրտ զնդանի խավարում:
Արդ, յեթե վոր մահճ լինի ձեռքիս հյուսի ծառա՝
Տիրոջ կամքով՝ զորությունըս կտարածե՛մ քեզ վրա»:

«Պատասխանեց մեկը մեկին, ապա ձիերից, հանկարծ,
Իջան ներքև ըմբիշներ ի հանդերձանքը զուսպ հագած:

Յեվ յերկուսն ել ջոկ-ջոկ իրենց նժույգները կապեցին,
Ու մոտեցած՝ յերկու անեղ սարերի պես թնդացին
Ինչպես յերկու արյունարբու խոլ առյուծներ կատաղի,
Յած թափելով մարմիններից քրտինքը տաք և աղի:

Նախ Սոհրաբը զարկեց զարկը, փղի նման խելազար,
Վրա հանող առյուծի պես՝ մոնչաց խոլ ու ագահ.
Բռնեց, քաշեց նա Ռոստամի մեջքի գոտուց պինդ կապած,
Այնպես զարկեց, վոր այդ զարկից հողը կարծես վորոտաց.
Նորից զարկեց նա Ռոստամին՝ նման հարած մի փղի.
Քաշքշելով պոկեց տեղից, ապա իսկույն կատաղի
Յեվ մոլեգլին, քինախնդիր գոչեց, գոռաց զայրույթով,
Չարկեց գետին, ինչպես հզոր մահի հարվածը անդոդ.
Ապա նստեց ձեր Ռոստամի կրծքի վրա լայնարաց,
Չեղքն ու յերեսն ու մարմինը փռեկապտ ու հողոտած:

Յեվ ինչպես մի հզոր առյուծ, վոր վոստնում է ու զարկում
Ջախլախելով ցլուի մեջքը թաթերովն իր ահարկու,
Այնպես ել գոռ Սոհրաբն շտապ պողպատ դաշույնը հանեց,
Վոր Ռոստամի ձեռ գլուխը կտրի վղից հաստ ու մեծ:

Մակայն Ռոստամն ասաց նրան բարձր ձայնով սրտազին.—
«Գաղտնիքիցն է հանում միշտ ել ճիշտ խորհուրդը մեր հոգին:—
Ո՛վ դու առյուծ, քաջ փահլեա՛ն, ո՛վ դու քաջին նվաճող,
Վոր պարան ես գցում խելոք, և գուրդ ու նետ շառաչող,
Իմացի՛ր, վոր փահլեաններն որենք ունին սահմանած,
Յերբ վոր փոքր՝ գոտեկովող մեծին գցե հողին, նա՛—
Պարտավո՛ր է հաշվի առնել կարգ ու կանոնը մեր հին,—
Յերբ գլուխը փռու մեջ է, մեջքը՝ առել է հողին,
Պարտվածի գլուխը դեռ նա չի կտրի անխնա.
Յերկրորդ անգամ ով վոր գցեց յերեսնիվայր՝ կստանա
Առյուծ անուն, այն ժամանակ՝ նո՛ր գլուխը կկտրի.
Ճիշտ այդպե՛ս է սովորությունն ու կանոնը մեր յերկրի...»:

Այն որենքո՛վ միայն Ռոստամն սյն վիշապի ճանկերից
Կարողացավ կյանքն ազատել անակնկալ չար մահից:

Յերբ Սոհրաբը խորն համոզվեց՝ կատարեց կամքը ծերի,
Աղաւթ թողեց նրան իսկույն, ինչպէս կարգն եր մեծերիս
Յեւ ի համոզվեց, վոր քաջ ե ինքն, ապա պայման կա դրած՝
Մեկ ել՝ ջահել տղամարդ ե, ծերունու մոտ պարտըւած:
Ուստի, ազատ թողեց նրան, և դաշտ գնաց թռչելով,
Տեսաւ, վոր մի սիրուն յեղնիկ՝ մօտից անցաւ փախչելով:
Ընկաւ նրա յետեից ու նրա հետքից ընթացաւ,
Բիչ առաջվա անեղ մարտն ու հաղթանակը մոռացաւ:

Սոհրաբն յերկար հետապնդում, վախցընում եր յեղնիկին,
Յերբ վերջապէս Հումանն յեկաւ իր ընկերոջ մօտ կրկին:
Այն ժամանակ պատմեց ամբողջ դեպքը իր և Ռոստամի,
Այն ինչը վոր պատահել եր մանրամասն, մի առ մի:
Յեւ Հումանը ափսոսանքով ասաց.— «Աւանդ, ո՞վ ջահել,
Նոր փորձանքի դո՛ւռ քաց արիւր, իզո՞ւր նրան չես պահել:
Նոճու նման քո սլացիկ այդ հասակն եմ ափսոսում,
Յեւ քո մեջքը, վոր ամուր ե, և ձիուդ շատ ե սագում:
Մի այդպիսի անեղ առյուծ գցել թակարդն ու հանկարծ,
Անմտորեն և անզգուշ թակարդի դուռն անել քանց...
Ջահելութունն անա ինչ եւ Զգա՛ստ յեղիր և զդճւշ,
Գլխիդ նա վատ բա՛ն կը բերի՝ կովի դաշտում վաղ թե ուշ»:
Այդպէս ասաց ծեր Հումանը և խթանեց նժույգ ձին,
Հանձնելով խեղճ Սոհրաբի սիրտը կրծող կասկածին:

Յեւ Սոհրաբն այդ խոսքերից ալեկոծվեց անարկու,
Յեւ խաբանեց անփորձ քաջը և արարքն իր անզգուշ:
Յեւ վորպէսզի սրտից վանի տարակուսանք ու կասկած,
Բշեց հասաւ նա Հումանին և այսպիսի բան ասաց՝
«Հոգ մի անի, հաւատաւ, վոր կհանդիպեմ նրան յետ,
Այն ժամանակ իմ պարանը նրա վզին կտեսնեմ»:

Իսկ Ռոստամը, յերբ Սոհրաբի պինդ ճանկերից ազատվեց,
Կանգնեց նորից հաղթ հասակով, լեռան նման բարձր ու մեծ:
Գնաց ապա նստեց Զեմզեմ սառն աղբյուրի յեղերքին,

Վոր աչնտե՛ղ գեթ նա մի վայրկյան խաղաղացներ իր հողին:
Իր գլուխն ու գեմքը փռոտ լվաց. ու ջուր խմեց պինդ,
Յեւ աղոթեց Արարչին, վոր ուժն իր յետ գա վերստին:
Ի՛նչ իմանար, չէր պոկելու ճակատագիրը անեղ,
Այն պսակը, վոր նրան միշտ բախտ եր բերում ամեն տեղ:

Լսել եմ, վոր Ռոստամ Զալը յերբեմն հզոր եր այնքան,
Նրա ուժը անսահման եր, ինչպէս ուժը գերբնական:
Նա այնպիսի ուժ ուներ, վոր յեթե կանգնեւ ժայռին մեծ՝
Ծանրութունից յերկու վտարով խորը կը խրվեր նրա մեջ:
Զեր իմանում, ինչպէս կրի նա այդ բեռը անագին,
Յեւ արցունքով, աղաչանքով աղերսում եր սրտագին,
Վոր ծանրության գեթ մի մասը առնի Աստվածը մի ուր,
Այնքան, վոր ինքն թեթեւ կրի իր մարմինը անավոր:
Յեւ լսում ե Աստվածն այնժամ այդ աղերսը սրտագին,
Նվազելով լեռնանման մարմնի ուժն անագին:

Իսկ այս մարտում, յերբ Ռոստամը նման դեպքի հանդիպեց՝
Սրտում նստեց ծանրածանրը սեղ Սոհրաբի անը մեծ:
Աղաչանքով և արցունքով ուղեց իր ուժը կրկին,—
«Ո՛վ Արարիչ, ոգնութունըդ հասցըրու քո ստրուկին:
Աղերսում եմ, յետ տուր, ինչ վոր տվել եյիր դու առաջ,
Յետ տուր ինձ իմ նախկին ուժը, այն վոր դու ինքքդ առար»:

Այն ժամանակ Արարիչը, յերբ աղերսն այդ իմացաւ՝
Տվեց ամբողջն ինչ առել եր և Ռոստամը զորացաւ:

1984

ՌՈՍՏԱՄԻ ՅԵՎ ՍՈՂՐԱԲԻ ՅԵՐՐՈՐԴ ՄԵՆԱՄԱՐՏԸ ՅԵՎ
ՍՈՂՐԱԲԻ ՄԱՇԸ

ՖԻՐԴՈՒՄԻ

Յերբ Ռոստամը պաղ ջուր լավեց, ապա կրկին դաշտ գնաց՝ Սիրտը լի եր հոգս ու վշտով, դեմքը մռայլ ու գեղնած։ Մինչ Սոհրաբը քշում եր ձին, հարբած վիզի պես թռչում, Կոնից կախած պինդ պարանը, ձեռքին՝ աղեղ շառաչուն։ Վարադի պես նա հապշտապ, առյուծի պես մոյեղին, թոցընում եր աշխարհ չափող իր ամենի նժուլդին։

Տեսավ Ռոստամն յերևույթը, նայեց սրտով դողդողուն, Չափեց ուժն իր, շվար դեմքով, արձանացավ իր տեղում։ Իսկ Սոհրաբը, յերբ վոր տեսավ արձանացած Ռոստամին, Փչեց ջահել սրտի խորքում ջահելության խենթ քամին։ Բայց յերբ մոտից հայացք գցեց՝ արթուն աչքով և ուշով — Տեսավ քաջըն Ռոստամ Ջալին նո՛ւյն փառքի մեջ, նո՛ւյն ուժով —

Դարձավ, ասաց. — «Ո՛վ առյուծի ձիբաններից մազապուրծ, Ինչո՞ւ նորից ինձ հակընդեմ՝ առել ես դու ծանրը գուրդ։ Մա՛րդ, քո յերեսը բնավին ճշտությանը չի նայում, Ասա՛, ծերո՛ւկ, նորից մարտի տեսչանքն ե քեզ հմայում։ Յերկու անգամ իրար յեկանք, ահեղ մարտեր մղելով, Բայց թողեցի հաղթանակըս, ծերությա՛նըդ բախշելով»։

— «Ո՛վ քաջ, ասաց Ռոստամ Ջալը, — քաջերը չն՛ հոխորտում։ Զահելության թեթև քամին՝ միշտ ել բարձր ե վորոտում։ Այժմ աչքովդդ կտեսնես, թե քո հեգնած ծեր քաջից — Ի՛նչ հարվածնե՛ր դու կստանաս, դու, վոր քաջ ես առյուծից։ Վայե, յերբ վոր շարժի քաջի բարկությանը բախտը շար, Նրա առաջ մնմ կդառնա ասպառաժը վորձաբար»։

Նման խոսքեր իրար ասին, ու ձիերը այս անգամ Պինդ կապեցին. ու մի վայրկյան, բախտի անիվը չարկած՝ Նրանց բերեց գլուխ-գլխի, բազուկ-բազկի հաղթանդամ, Բռնած կաշվե դոտիներեց՝ մենամարտի մեջ մտան։ Բայց այս անգամ սպարապետ քաջ Սոհրաբին կորովի՝ կապեց կարծես հրամանով բախտանիվը վերևի։ Այսպես, մինչև իրիկնային յերկաբ շուքերը ընկան, Մեկը-մեկի վրա թափեց իրեն ուժը առնական, Այնքա՛ն թափեց ամեն մեկը, վոր ուժի մեջ իրեն վես, Պողպատյա լեռը կդառնար փափուկ, հալված մոմի պես։

Ռոստամն առաջ ձգեց ձեռքը հուր ջղերովը վառվող, Գաջ Սոհրաբի վիզը՝ ընձի վզի նման հեշտ կորվող՝ Պինդ վորոքեց, ծոցեց մեջքը, ու մոլեգին շուռ տվեց Որհասական կռիվ մղող քաջ պատանուն ուժնկեց։ Զարկեց գետին առյուծի պես, նստեց վրան սնդապինդ Չթողեց, վոր գեթ մի վայրկյան ժաղը շարժվի Սոհրաբի։ Ապա շտապ կողքից պոկեց կեռ դաշույնը սրասուր,— Խրեց պարտված վորդու սիրտը, — Ելու՞թյան մեջ նրա հուր»։

Խորն հառաչեց Սոհրաբը իր սրտով անոդ ու անձաբ։ Յեւ զաղարեց նրա միտքը չարն ու բարին վորոճալ։ Միայն ասաց նա Ռոստամին՝ «Ինձնից յեկավ աղետն այս, Ժամանակը քեզ վիճակեց կռվից դուրս գալ վեհ ու պարզ։ Դու անմե՛ղ ես, կեռ դաշույնդ եր ձեռքիդ ուժին միաձուլ»։ Տվեց ինձ մի անբուժելի, մի խորունկ վերք մահացու։ Իմ մասին յերգ պիտի հյուսեն ընկերներըս տարեկից, Վոր այսքան վաղ՝ հողը ծածկեց իմ հասակը գեղեցիկ։ Ինձ նշա՛ն եր տվել մայրս, վոր յես իմ հորը գտնեմ, Բայց տես, իսեր կորած հորս, ջահել արևոս մթնեց։ Փնտռում եյի զիշեր ցերեկ, վոր տեսնեյի իմ աչքով, Մեղ՝ մեռնում եմ այստեղ ընկած, նրա ահուհու փափագով։ Ավա՛ղ, կորած իմ վշտերին, ավա՛ղ, անցան անողուտ, Հորս դեմքը յես նրանց մեջ պահում եյի իմ հոգում,

Քայց չտեսնամ... Ո՛հ, յեթե դու մի ուր դառնաս կյանքում ձուկ,
 Կամ դիշերովա խավարի մեջ հար թափառես սևասուզ,
 Յեվ կամ դառնաս յերկնային մի փաղփաղուն աստղ լուսատու,
 Կտրես զետնից շողքն արևի, դառնաս համակ ջերմություն,
 Քեզանից իմ հայրը պիտի հանի վոխն իմ անմոռաց,
 Յերբ լսի, վոր հողե բարձին՝ ինչ տանջանքո՛վ յես մեռա:
 Դու, վոր այդպես արյան ծարավ՝ իմ արյո՞ւնը խմեցիր,
 Քո պողպատյա կեռ դաշույնը իմ արյունով ներկեցիր,
 Կգա հարկավ մի ժամանակ, վոր քո մազը ամեն մի—
 Սուրսայր դաշույն պիտի դառնա, վոր քո արյունը քամի:
 Յեվ քեզանից վրեժ լուծող մարդու մեկը բարեմիտ,
 Մորըս տված այս նշանը կհասցնես Ռոստամին:
 Կասի՛ «Սոհրաբն ընկավ կոլում, ել յերբեք տուն չի դառնա,
 Կարոտով եր փնտուում կորած հորը,—Ռոստամ քաջին նա»:

Լսեց Ռոստամն այս խոսքերը, քար կտրեց սիրտն ու հողին,
 Սև գիշերվա նման մթնեց վողջ աշխարհը իր աչքին.
 Գույնը գնաց. հասակով մեկ, ինչպես մի մեծ փլեղո լեռ՝
 Շառանջուկում գետին ընկավ, ուշադնաց, կիսամեռ—
 Քիչ անց հետո, յերբ սթափվեց, նայեց զեմքով կարկամած,
 Ապա կսկիծ—վախնասունով շուրջը լցրեց սուզ ու լաց:

—«Շուտ, ասա ինձ, ի՞նչ նշան ե տվել Ռոստամը անբախտ,
 թող չբանա՝ իմ անունը այս աշխարհից անապատ.
 Վորովհետև Ռոստամն յե՛ս եմ, վորդեսպանըս դառնավ իշտ,
 Կոր իր ձեռքով ուրախությանն հազցրեր է սուզ ու վիշտ»:
 Ասաց, գոչեց անհուն ցավով, փետեց մաղերը գլխի,
 Բորբորելով սրտի հուրը և արյունըն ըզգլխիչ...

Յերբ այս լսեց, տեսավ հորը քաջ Սոհրաբը ընկած խեղճ,
 Ուժը մարեց, ուշքը գնաց, թավալվելով արյան մեջ.
 Ապա բացեց իր աչքերը, ասաց ձայնով նվաղած՝
 —«Դե՛ս յես Ռոստամը, իմ հայրը, վորի սուրը փողփողաց
 Իր վորդու գեմ... Ավանդ, ո՛ւշ ե, քո վատ սովորքին հլու»:

Հասցրեր ինձ այս վիճակին, սիրակարոտ մեռնելու:
 Յես առաջին մենամարտին ջանք թափեցի, վոր ասես
 Ո՛վ ես ինքըդ, բայց մի մաղրդ չըշարժվեց քարի պես:
 Բռնգլի՜ր կապը իմ զրահի, նայի՜ր սառն, անայայլ,
 Իմ մարմնի ամեն մասին, իմ մարմնին լուսափայլ:
 Ա՛յ բազուկիս կապած կա մի ինքնանկար համայիլ,
 Նայի՜ր, թե վոնց հայրը վորդուն ուղարկեց զիրկը մահի:
 Յերբ բանակիս թմրուկների անեղ թինդը բարձրացավ,
 Միրագորով մայրս հանկարծ իմ նժույգին մոտեցավ,
 Վշտակոծ եր նրա սիրտը, նա չեր ուզում վոր զայի,
 Բայց աջ բազկիս կապեց նա մի ինքնանկար համայիլ:
 —«Ահա՛, Սոհրաբ, ասաց մայրս,—հորիցըդ քեզ հիշատակ:
 Գետը կգա քեզ մ ուր, հարկավ, արևի ու լուսնի տակ»:
 Այժմ զործր այստեղ հասավ ու վերջացավ ամեն բան.
 Վորդին ընկած է հոր ձեռքով, հայրն՝ ակամա վորդեսպան»:

Յերբ Ռոստամը զրահն արդեն աղատել էր կապանքից,
 Տեսավ իրոք համայիլը, պատռեց հանդերձը հագի,
 Ու վողբազին ձայնով ասաց,—«Դու իմ ձեռքով սպանված
 Կտրե՛մ վորդիս, իմ քաջ Սոհրաբ, կյանքիս արել խափանված»:
 Սգում եր ու արցունքի մեջ՝ գլխի մաղերը փետում,
 Դլխին ցանում հող ու մոխիր, սրտի ցավից վորոտում:
 Մինչ արնաքամ Սոհրաբն ասաց.—«Ձեռք ես սգում վողբազին,
 Զուր ես տանջում լցված սիրտդ, կսկծալի քո հողին.
 Քեզ տանջելուց ոգուտ չկա՛, հանգավ լույսն իմ արևի,
 Ինձ այսպիսի տխուր վախճան եր վիճակված յերևի»:

1984

Մեծ Ազգերի անվամբ ահա քո դեմ յերդում եմ անում,
 Զենդ-Ավեստով, արեգակով, լուսնով ահա յերդում քեզ,
 Վոր քո հողում, քո գլխի՝ մեջ՝ լույս չեմ տեսնում այսօր յես:
 Ինչո՞ւ յես դու՝ իդուր տեղը ինձ համարում թշնամի,
 Յես թափում եմ քաջիդ առաջ՝ գանձը Զալի ու Սամի,
 Վորի համար տարիներով աշխատանք ե թափված մեծ.
 Բարձիր վողջը քո ձիերին, տար պալատը բարձրաբերձ,
 Ա՛ռ տար. վորտեղ վոր կամենաս, ու՜մ կուզենաս նրան տուր.
 Քեզ հետ յես հաշտ՝ ճամբա կընկնեմ, յետ կզառնամ դեպի տուն՝
 Թե ուզենա՝ կպահի ինձ յերկրակալ շահր բարի,
 Թե ուզենա՝ կվեցընի կտա հողին ու բարին:
 Ինձ լսիր դու, թե ինչ խոսք ե ասել Դարանը մի որ՝
 «Մարդը պիտի ինքն իր ձեռքով իրեն անի բախտավոր»:
 Լավ հասկացիր այս խոսք միտքը, այնժամ կտամ քեզ միջոց՝
 Զերծ կլինես դու ասպազա կոխկերից ծանրախոց:
 Ինչո՞ւ յես դու կոխ ուղում, ինչո՞ւ ե արդյոք դրդում քեզ.
 Նորից յերդում եմ անիմ խոսք, ե ասում եմ ահա յես,—
 Վոր վորքան դու շուտ հեռանաս. ե վորքան շուտ՝ կենդանի.
 Նոր կստանաս ըմբիշի և քաջի անուն արժանի»:

Իսֆենդյարը՝ Ռոստամին թե. «Պատասխանըս ահա քեզ,—
 Մի կարծիր, վոր կովի ժամին կկորցընեմ խելքըս յես.
 Այդ դու՜ յես, վոր շատ ես խոսում կովից փախչելու մասին»:
 Խուսափելը, նա՛մանավանդ, ըմբիշ մարդուն չի՝ սաղի.
 Աղաչում ես, վոր՝ գլխիցըդ չար վտանգը հեռանա՝
 Բայց ահա դու, և ահա յես. թող աշխարհը իմանա»:

Ռոստամն յեկավ մի քիչ առաջ, ասաց «Լսի՛ր, Ռուենթան»,
 Վերջ տուր դու քո չար մտքերին. նրանք քեզ ինչ պիտի տան՝
 Հասկանո՞ւմ ես,—պատերազմը աղետնե՛ր ե բերում միշտ.
 Յեթե սիրտըդ ցանկանում ե շահպրա՞լ ու մարգարիտ,
 Յեթե սիրտըդ ցանկանում ե թագ ու պսակ, գահ հզոր,
 Յեթե սիրտըդ ցանկանում ե զարավա՞նք նորանոր,
 Կհատուցե՞մ յես ամբողջը. կտամ յես քեզ մի առ մի.

Կտամ գանձը Նարիմանի, հզոր Զալի ու Սամի.
 Այդ ամբողջը կհատուցեմ, կթափեմ քո առաջ յես,
 Յե՛վ թող բազում հպատակներն յերկրպագեն միայն քեզ,
 Նույնպես քեզ հետ յես միասին կգամ այնժամ շահի մոտ,
 Այն շահի, վոր կովասեր ե, արյունարբու և քինոտ:
 Հանի՛ր վոխը սրտիդ խորքից, առաջ արի, հաշտվենք,
 Վանի՛ր կովին առիթ տվող Ահրիմանին չարանենդ»:

Իսֆենդյարը պատասխանեց. «Շատ ես խոսում անտեղի,
 Ո՞վ կարող ե Աստծու նշած ճանապարհից ինձ շեղի.
 Յե՛ս դուրս գամ այն շահին հատուկ շավիղից, վոր միայն նա,—
 Շա՛նը գլխի այս աշխարհում և նա՛ պիտի իմանա—
 Զեռք քաշիր դու աննըպատակ խոսքերից քո գյուրթաթեք,
 Դե՛ պատրաստվիր, իմ ձեռքից դու չե՛ս ազատվի ել յերբեք»:

Ռոստամն զգաց, վոր խրատը Իսֆենդյարին չի աղդում՝
 Ասաց այսպես. «Վկա լինի թող Պեշութենը հատուկ,
 Վկա լինին բոլոր գալիք իմ գործերը հաղթական,
 Վոր դու՜ յեղար կովի պատճառն, ըմբոստացար դու սակայն,
 Թող իմանա Պեշութենը, վոր դուր արյուն չեմ թափում
 Յե՛վ չեմ քաշել ձեռք իմ գլխից, քանի ուժն ինձ չի խաբում»:

Իսֆենդյարը այս խոսքերը լսեց փառվառ ծիծաղով
 Յե՛վ ծիծաղի միջիցն ասաց՝ «Ո՞վ քաջություն դու ծախող.
 Պատրվակ ես փնտռում, վոր քո կյանքը մի կերպ ազատես.
 Բայց իմացիր, վոր քեզանից ձեռք չեմ քաշի րնալ յես:
 Յերեվի, իմ ասածները անիրական ես կարծում,
 Վոր ամեն կողմ ուժիդ մասին դաստաններ ես տարածում»:

Այս խոսքերը յերբ վոր լսեց ըմբիշ Ռոստամը հզոր՝
 Հեռուները թափանցեց սուր նրա աչքը լուսավոր՝
 Դարձավ ասաց Իսֆենդյարին՝ «Բարձրագու՛ր և մեծամիտ»—
 Զլսեցիր դու Ռոստամի խրատները մեծասիրտ,—
 Աշխարհի չափ խորհուրդ տվի, բոլորն անցան ապարդյուն,
 Տեսնում եմ, վոր հանցավորը պիտի լինես միայն դու՛.

Յեթե մեռնի հանցավորը՝ կաբողանա գոնե նա
Մեռնելուցն իր մի բիչ առաջ ասի՝ ամենքն իմանան,
Քե Ռոստամը շատ աշխատեց, վոր քեն-կոխիլ չլինի,
Բայց չսեց Իսֆենդյարը խրատները Ռոստամի»:

Սակայն, հանկարծ Իսֆենդյարը մի աղաղակ արձակեց.
«Ամբարտաւան, քո այդ ասած խրատները մեծամեծ՝
Մի ծախիւ ինձ, ըմբիշ մա՛րդ ես, կովից միայն խոսիւր դու.
Խոսքերդ այստեղ անողուտ են, փոքրերին են խրատում...»:

Այնժամ Ռոստամն զգաստացավ և մտածեց, վոր արդեն
Կովի դաժան ժամն յեկել է. նայեց շուրջը խստադեմ,
Լա՛րեց իրա զիւ աղեղը, նեաը զրեց աղեղում,
Նայեց յերկնի անհունության լուսի ծովին վողողուն,
Ասաց. «Յերկինք, դու արեւին, պայծառ լուսնին կյանք տվող,
Վողջ աշխարհին և՛ ուղղություն և՛ ճանապարհ ավետող,
Տեսնում ես արդ՝ նվիրական իմ փափագն ե՛՞ չկովել,
Վորովհետեւ իմ վիճակը լոկ դուք գիտեք առավել,
Աշխատեցի խուսափել յես-կոխիւներից անողուտ,
Վոր չլինի Իսֆենդյարի ըստան այս անգամ գոնե մութ.
Սակայն, այսօր չարակամն այս կորցըրել է խիղճը իր.
Ինձ՝ քաջություն, ուժ է ծախում, յերկինք, մեղք մի՛ համարիր»:

Իսֆենդյարը ասաց նրան. «Ո՛վ անվանի քաջ Ռոստամ,
Ի՛նչ ես կանգնել, պատրաստ յեղիր, յես հարվածըս պիտի տամ.
Տեսնում ես դու Գիշտասիրի՛ նետըս արագ սլացող,
Ինչպես նետը Լեհրասիրի ամեն ինչը թափանցող»:
Յեւ պրկելով զիւ աղեղը, ընթացք տվեց սուր նետին,
Վորպէսզի նա մի հարվածով սեզ Ռոստամին տար գետին.
Ծիշտ այդպես եր հրամայել Սիմուրդ թռչունը նրան,—
Վոր առաջուց Իսֆենդյա՛րը գցի նետն իր հուրհրան»:

Յեւ սուր նետեր անձրևեցին աղեղներով իրենց մեծ,
Յեւ Ռոստամի լայն աղեղից մի սայրասուր նետ շաչեց.

Թռավ արագ, շուրջը լցրեց մի շառաչուն ահալոր՝
Յեւ մեղրձվեց Իսֆենդյարի մի աչքի մեջ խորախոր...
Մթնեց աշխարհն շուրջն ու հեռուն և Իսֆենդյարը ցավից
Խուլ յոնչաց ու գալարվեց, ապա թամբի վրայից
Ծռեց իրա բրոնդիրան հասակը բիրտ ու յերկար.
Դարձնելով առողջ աչքի տեսողությունը—տկար.
Ու կախ ընկավ թույլ ու անզոր՝ կողքից խորանձ նժույզի,
Գետին գցեց գալար-գալար նետ-աղեղը իր ձեռքի.
Յեւ պատուած քունքի տակից, և դուրս ընկած աչքիցն իր՝
Աղբյուրի պես հոսեց յերկար առատ արյունը կարմիր...:

Նայեց Ռոստամն Իսֆենդյարին. ասաց. «Ով քաջ Իսֆենդյա՛ր.
Այն՝ ինչը վոր դու ցանեցիր՝ տե՛ս, կանաչեց, գնա՛ ատ.
Այն դու չեցիր, ասում եյիր թե՛ «Արույր ե իմ հոգին»
Քե ուզենամ ցած կիջեցնեմ նույնիսկ բարձր յերկնքին»:
Յարյուր վաթսոն նետ թափեցիր դու ինձ վրա անխնա.
Հեւ տեսնում ես, վոր մարմինըս դեռ յերկար կը դիմանա:
Այնինչ՝ յես քեզ փայտե նետով դարկեցի, ով Իսֆենդյա՛ր,
Դու թեքվեցիր ձիու թամբին, յերեխի պես լաց յեղար.
Պատճառն ի՛նչ է, վոր մի նետով դուրս ընկար դու կովիցն այս
Յեւ փոշու պես չնչին դարձավ քո անունը ահասաբա՛:
Տե՛ս, գլուխըդ կախվել է ցած, հիմա կընկնի հողի մեջ.
Մայրդ՝ զոդող տերևի պես՝ սզում է իր սուղը մեծ:
Մարդիկ կասեն. «Իսֆենդյա՛րը՝ հաղթանակից դառնալիս՝
Ձիուց ընկավ, այդ պատճառով վողորում է մայրն ու լալիս»:

Իսֆենդյարը ձայն չեւ հանում, սակայն հանկարծ սթափվեց,
Ուղղեց իրեն ձիու վրա, ձեռքը տարավ նա իր մեծ՝
Աչքի միջից քաշեց, հանեց նետն արյունի մեջ թաթավ,
Վորից արյունը հոսում եր աղբյուրի պես անդադար»:

Իսֆենդյարի մասին տխուր բոթի լուրը առնելով՝
Պեշութենն ու Բեհմենն յեկան իրենց կուրծքը ձեծելով—
«Ընկա՛վ արի Իսֆենդյարը, ուրեմն մենք՝ այսուհետ

Պիտի տեսնենք հազա՛ր փորձանք, ու հազա՛ր ցափ, ու աղետ-
կորա՛վ ընդմիշտ Իսֆենդյարը անհաղթելի, հուժկու փիղ.
Յեւ աշխարհը մեր աչքի դեմ վերածվել է սև ամպի»:

Ըմբիշներն եւ յերբ լսեցին այս խոսքերը սկսուր՝
Հետիոտն շտապեցին Իսֆենդյարին տեսնելու:
Տեսան՝ աչքը դուրս է ընկել, և կզակը՝ արյունոտ.
Հանված նետից ցած է թափվում ալ արյունը հորդահորդ:
Պեշուքները խոր կակիժից սլատառել է կտրծքը իր.
Կականաձայն լացով՝ զլխին ցանում է հող ու մոխիր.
Բեհմենն անուշք ընկել է թույլ՝ Իսֆենդյարի արյան մեջ.
Ու շատերը շշնջում են և ափսոսում են անվերջ:

Յեւ հավաքված յերիտասարդ տղամարդիկը այնժամ
Վշտոտ սրտով, լուռ նայեցին Իսֆենդյարին տարածած.
Պեշուքները և լալիս եր և սգում եր դառնախոր,
Յեւ նայելով Իսֆենդյարին՝ ասում եր՝ «Բա՛ջ թագավո՛ր.
Ո՞վ տապալեց սարի նման քո հասակը ահագին.
Ո՞վ կանգնեց քո բազկի գլխաց անհաղթելի և ուժգին,
Ո՞վ սեպրեց քո որն այսպես, և դարձրեց քեզ փռշի.
Ո՞վ հանգցրեց վառած մոմը հիշատակի և հուշի
Ո՞վ քանդեց մեծ զերդաստանը և վառեց հիմքը նրա,
Ո՞վ չարից-չար իր աչքերը սուր բեռեց քեզ վրա:
Թող թշնամիդ վռչ մի՛ վայրկյան չղզա իրեն բախտավոր.
Նա, վոր մահվան, սգի մատնեց քեզ նման մի թագավոր...»:

Այնժամ անուժ Իսֆենդյարը սլատառնեց թախծալի.
«Ինձ այս որման գցեց բախտի չար անիվը յերեւի.
Մի՛ սղա քո սիրտ կտրատող վոյրի ձայնով ինձ վրա,
Վերուստ տրված վճիռ է դա. և գուցե հրաճն է Նրա:
Թող իմ մահը չսլատառնի ձեզ տանջանքներ դառնազին,
Ջեժիղիքն ու Ֆերիդունին, հիշի՛ր հզոր Հուշենգին,
Մեր յերջանիկ նախնիքների անուները վառ ու ջինջ,

Վորոնք անցան քաժու նման և թողեցին ամեն ինչ,
Խոստմնազանց յերկրեցից մարդն յերբ է խոստում սպասել.
Մերթ համարձակ ու մերթ թաքուն ինչպես շատերը, յե՛ս ել
Շրջեցի սին աշխարհն ամբողջ, տառապելով, հոգնելով,
«Մարդկությանը ուղիղ ճամբի վրա բերե՛մ» — ասելով —
Իմ խոսքերը բոցի նման մարդկանց սրտերը վառեց,
Սակայն, չարից-չար սատանան՝ վոտրքս մի՛սուր փուշ խրեց —
Ժամանակը վոյրե՛ց իմ պողպատյա կուռն անխորտակ.
Յեւ փշրվեց թաթն առյուծի՝ մի յեղնիկի վոտքի տակ»:

1934

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՃ

Խոհ մուսայի հետ

7

ԽՈՂԵՐ ԵՊԻԿ ՃԱՄԲՈՐԴԻ

Մուսային	11
Անվերնագիր	12
Խոհ Արեւյալի սիրո մասին	13
Գյոթեյի պատասխանը	14
Հովհաննես Թումանյան	15
**	16
Լուսնեղջյուների մասին	17
Ծեր պոետը	18
Fatum	19
Հեքիաթ	20
Մահերը	21
Անմահություն	22
Բնաշնչյան մասին	23
Ծաղիկները	24
Տաղ մեր ժանուկների մասին	26
Իմ յերեսունամյակը	28
Հինգ քասիդ Ֆլորդուսուն	30
Յերկու տող	31

ՅԵՐԳԵՐ ՆՈՅԵՄԲԵՐՅԱՆ

Նոյեմբերին	35
Նոյեմբերիկներին	36
Մայրերին	37

157

Վոսկեղար	38
*	39
*	40
*	41
*	42
Յերդ պարտիզանների մասին	43

ԲԱՆԱԴՆԵՐ ՈՒ ԼԵԳԵՆԴՆԵՐ

Բալլադ շիրուխի մասին	47
Բալլադ հոգսի մասին	50
Յերեք զգրաբններ	53
Բալլադ աքաղաղների մասին	56
Բալլադ աստղափշի մասին	59
Մեծը	65
Նժույզը	68
Հափիզն ու Լենգթեմուրը	71
Բալլադ ձկնորս Ռաջարի և միսիս Ռանկինի մատանու մասին	73
Մազաղաթյա մի տաղարանում	75
Խափարը	76
Բալլադ ձկնորս Մեչխտի, ծովի աղջկա և Ալտար թագավո- րի մասին	80
Սիամանտո ու Խաջեղարե	89

ՎԱՐՊԵՏՆԵՐԻ ԼԵՏ

Հայնեյից	101
Հայնեյից	102
Լորելայ	103
Լեգենդ	104
Փախստականը	105
Պոետ Ֆիրդուսի	113
Ծաղր Սուլթան Մահմուտի մասին	119

Ռոստամի Բաշխ ձին	127
Սոհրաբի Սամանդ ձին	131
Ռոստամի և Սոհրաբի առաջին մենամարտը	134
Ռոստամի և Սոհրաբի յերկրորդ մենամարտը	138
Ռոստամի և Սոհրաբի յերրորդ մենամարտը և Սոհրաբի մահը	144
Ռոստամի և Իսֆենդյարի մենամարտն ու Իսֆենդյարի մահը	148

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0360980

58056